8-174/1

BELGISCHE SENAAT

ZITTING 2025-2026

15 DECEMBER 2025

De rechtsstaat en mensenrechten in België

Jaarverslag 2024 van het Federaal Instituut voor de bevordering en de bescherming van de rechten van de mens (FIRM)

VERSLAG
namens de commissie voor
de Institutionele Aangelegenheden
uitgebracht door
de dames **Ahallouch** en **Bernard**

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2025-2026

15 DÉCEMBRE 2025

L'État de droit et les droits humains en Belgique
Rapport annuel 2024 de l'Institut fédéral pour la protection et la promotion des droits humains (IFDH)

RAPPORT
fait au nom de la commission
des Affaires institutionnelles
par
Mmes **Ahallouch** et **Bernard**

Samenstelling van de commissie / Composition de la commission
Voorzitter / Président: Vincent Blondel

	Leden / Membres:
N-VA:	Arnout Coel, Andy Pieters, Karl Vanlouwe, Griet Vanryckegem
MR:	Valérie De Bue, Liesa Scholzen, Jean-Paul Wahl
Vlaams Belang:	Yves Buysse, Johan Deckmyn, Klaas Slootmans
PVDA-PTB:	Jamila Ammi, Alice Bernard
PS:	Fatima Ahallouch, Anne Lambelin
cd&v:	Benjamin Dalle, Peter Van Rompuy
Vooruit:	Kris Verduyckt
Ecolo-Groen	Celia Groothedde
Anders.:	Stephanie D'Hose

I. INLEIDING

Op 15 december 2025 heeft het Federaal Instituut voor de bescherming en bevordering van de rechten van de mens (FIRM) aan de commissie voor de Institutionele Aangelegenheden zijn verslag over de rechtsstaat en de mensenrechten in België, alsook het jaarverslag 2024 voorgesteld. Deze verslagen werden voorgesteld door mevrouw Martien Schotsmans, directeur van het FIRM, de heer Laurent Fastrez, mevrouw Petra Baeyens, de heer Vincent Hitabatuma en de heer Mathieu Beys, medewerkers van het Instituut.

Dit verslag heeft diezelfde dag aanleiding gegeven tot een gedachtewisseling.

II. VOORSTELLING VAN HET JAARVERSLAG 2024

Mevrouw Schotsmans herinnert eraan dat het Federaal Instituut voor de mensenrechten (FIRM) sinds 2021 operationeel is, na de oprichting van het Instituut bij de wet van 12 mei 2019 tot oprichting van een Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de rechten van de mens, en dat het tot taak heeft toe te zien op de naleving van de mensenrechten door de Belgische autoriteiten. In 2024 werd een wetswijziging doorgevoerd in functie van de oprichting van het nationaal mechanisme voor de preventie van foltering. In deze wetswijziging werd toegevoegd dat het FIRM jaarlijks het jaarverslag voorstelt in het Parlement.

Het FIRM kiest elk jaar een thema op basis van de actualiteit, informatie uit het middenveld en waargenomen trends. Het gekozen thema, met name het recht op demonstreren, past binnen het mandaat van het Instituut voor de bescherming en preventie van schendingen van de mensenrechten. Een eerdere studie maakte reeds melding van talrijke signalen over een toenemende druk op de uitoefening van het recht om te betogen. De meeste betogingen in België verlopen echter vreedzaam en het rapport wil de vrijheid van demonstratie niet in twijfel trekken, maar toch de aandacht vestigen op de tendens tot beperking van de vrijheid van betogen.

De heer Beys legt uit dat het jaarverslag 2024 de belemmeringen voor de uitoefening van het recht om te betogen in België in kaart brengt, en ze chronologisch in drie categorieën onderverdeelt:

– belemmeringen voorafgaand aan de betoging;

– belemmeringen die zich voordoen tijdens de betoging; en

I. INTRODUCTION

Le 15 décembre 2025, l'Institut fédéral pour la protection et la promotion des droits humains (IFDH) a présenté à la commission des Affaires institutionnelles son rapport sur l'état de droit et les droits humains en Belgique et le rapport annuel 2024. Ces rapports ont été présentés par Mme Martien Schotsmans, directrice de l'IFDH, M. Laurent Fastrez, Mme Petra Baeyens, M. Vincent Hitabatuma et M. Mathieu Beys, collaborateurs.

Ce rapport a donné lieu à un échange de vues le même jour.

II. PRÉSENTATION DU RAPPORT ANNUEL 2024

Mme Schotsmans rappelle que l'Institut fédéral pour la protection et la promotion des droits humains (IFDH) est opérationnel depuis 2021, après sa création par la loi du 12 mai 2019 portant création d'un Institut fédéral pour la protection et la promotion des droits humains, et qu'il a pour mission de veiller au respect des droits humains par les autorités belges. En 2024, une modification législative a été opérée dans la perspective de la création du mécanisme national de prévention de la torture. Cette modification législative prévoit notamment que l'IFDH présente chaque année son rapport annuel au Parlement.

Chaque année, l'IFDH choisit un thème en fonction de l'actualité, d'informations émanant de la société civile et de certaines tendances observées. Le thème choisi cette année, à savoir le droit de manifester, s'inscrit dans le cadre du mandat de l'Institut pour la protection et la promotion des droits humains. Une étude précédente avait déjà fait état de nombreux indices d'une pression croissante sur l'exercice du droit de manifester. La plupart des manifestations en Belgique se déroulent pourtant pacifiquement; le rapport ne dit pas que la liberté de manifester est remise en cause, mais il attire l'attention sur une certaine tendance à restreindre cette liberté.

M. Beys indique que le rapport annuel 2024 identifie des obstacles à l'exercice du droit de manifester en Belgique, répartis chronologiquement en trois catégories:

– les obstacles antérieurs à la manifestation;

– les obstacles survenant pendant son déroulement; et

– belemmeringen die zich kunnen voordoen na de betoging.

Wat de voorafgaande belemmeringen betreft, gaat het in de eerste plaats om het mechanisme van voorafgaande toelating door de burgemeester, dat van toepassing is in de meeste gemeenten en ertoe kan leiden dat personen die een grondrecht uitoefenen, worden geacht in overtreding te zijn wegens het niet-naleven van formaliteiten. De soms buitensporig lange termijnen die worden opgelegd – tot drie maanden – in combinatie met het ontbreken van spoedprocedures in bepaalde gemeenten, maken het moeilijk om betogingen te organiseren als reactie op de actualiteit. Deze situatie roept vragen op in het licht van de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens.

Spreker gaat vervolgens in op de preventieve betogingsverboden, zowel bestuurlijk als gerechtelijk, en wijst erop dat het FIRM een advies heeft uitgebracht waarin wordt geoordeeld dat deze maatregelen disproportioneel zijn, aangezien de bestaande instrumenten in het strafrecht en het administratief recht volstaan. Tijdens de huidige zittingsperiode zal opnieuw over deze maatregelen worden gedebatteerd en de heer Beys vestigt de aandacht op de risico's die zij inhouden voor de uitoefening van het grondrecht om te betogen, waarbij hij eraan herinnert dat dit recht uitsluitend bescherming biedt in geval van vreedzame betogingen. Het ontbreken van een voorafgaande toelating ontneemt op zich de betrokken personen niet het grondrecht om te betogen.

Wat de belemmeringen tijdens de betogingen betreft, gaat het onder meer om het gebruik van versterkte toezichtsmaatregelen, zoals systematische identiteitscontroles of het toepassen van insluitings- of omsingelingstechnieken. Deze praktijken werden in maart 2025 door de rechtbank van eerste aanleg van Brussel onwettig verklaard, maar worden nog steeds toegepast.

Er doen zich moeilijkheden voor bij personen die politieoptredens filmen. Personen hebben het recht om te filmen wanneer de beelden bijdragen aan de informatieverstrekking aan het publiek en aan het publieke debat. Het recht om politieoptredens te filmen wordt duidelijk erkend door de rechtspraak, met eerbiediging van het recht op privéleven voor alle betrokkenen, met inbegrip van politieambtenaren. In de praktijk is echter vaak te zien hoe er intimiderend of bedreigend wordt opgetreden tegen burgers en journalisten die politieoptredens filmen tijdens betogingen.

De maatregelen die na afloop van betogingen worden genomen, kunnen worden gekwalificeerd als repressief

– les obstacles pouvant apparaître après la manifestation.

Pour ce qui est des obstacles antérieurs à la manifestation, il s'agit tout d'abord du mécanisme d'autorisation préalable par le bourgmestre, obligatoire dans la plupart des communes, qui peut avoir pour conséquence que des personnes exerçant un droit fondamental se trouvent en infraction pour non-respect des formalités. Le caractère parfois excessif des délais requis, qui peuvent atteindre trois mois, et l'absence de procédures d'urgence dans certaines communes complique l'organisation de manifestations en réaction à l'actualité. Cette situation pose question au regard de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme.

L'orateur aborde ensuite les interdictions préventives de manifester, tant administratives que judiciaires. Il rappelle que l'IFDH a rendu un avis estimant ces mesures disproportionnées, dès lors que les instruments existants en droit pénal et administratif sont suffisants. Ces mesures feront l'objet de nouveaux débats au cours de la présente législature et M. Beys attire l'attention sur les risques qu'elles comportent pour l'exercice du droit fondamental de manifester, tout en rappelant que ce droit ne protège que les manifestations pacifiques. L'absence d'autorisation préalable ne prive pas, en soi, les personnes concernées du droit fondamental de manifester.

Concernant les obstacles constatés pendant les manifestations, il s'agit notamment du recours à des mesures de surveillance accrues, telles que des contrôles d'identité systématiques ou des techniques de nasse ou de confinement. Ces pratiques ont été jugées illégales par le tribunal de première instance de Bruxelles en mars 2025, mais continuent à être appliquées.

Il y a des difficultés rencontrées par les personnes filmant les interventions policières. Il existe un droit à filmer lorsque les images contribuent à l'information du public et au débat public. Le droit de filmer les interventions policières est clairement reconnu par la jurisprudence, dans le respect de la vie privée de chacun, y compris des fonctionnaires de police. Or, sur le terrain, des comportements d'intimidation ou de menace sont fréquemment observés à l'encontre de citoyens et de journalistes qui filment ces interventions lors des manifestations.

Les mesures observées après les manifestations peuvent être qualifiées de mesures répressives et subdivisées en

en worden onderverdeeld in twee categorieën: gemeentelijke administratieve sancties (GAS) en strafrechtelijke maatregelen.

Gemeentelijke administratieve sancties worden soms opgelegd aan personen die volledig vreedzaam hebben betoogd, zonder incidenten of verstoring van de openbare orde, maar die desondanks worden gestraft met geldboetes, bijvoorbeeld van 60 of 80 euro. Deze sancties worden niet opgelegd wegens ordeverstoringen, maar uitsluitend wegens het niet-naleven van administratieve formaliteiten, zoals het ontbreken van een toelating, een laattijdig ingediende aanvraag of aanwezigheid op een andere locatie dan vermeld in de toelating. Dergelijke praktijken doen vragen rijzen met betrekking tot de grondrechten. Er bestaat een reëel risico op een ontradend effect (*chilling effect*), aangezien bepaalde maatregelen of praktijken ertoe kunnen leiden dat personen afzien van de uitoefening van hun recht om te betogen, uit vrees voor sancties, geldboetes, aanhouding of bedreiging door de overheden.

De heer Beys wijst tot slot op de strafrechtelijke maatregelen, met name de tenlastelegging van kwaadwillige belemmering van het verkeer, die soms wordt aangevoerd tegen betogers, ook wanneer zich geen incidenten hebben voorgedaan. Hij vestigt eveneens de aandacht op de nieuwe tenlastelegging van kwaadwillige aantasting van het gezag, ingevoerd in het nieuwe Strafwetboek dat in april 2026 in werking treedt. Het FIRM heeft een advies uitgebracht waarin wordt gewezen op de risico's van een onvoldoende afgebakende en disproportionele tenlastelegging, die vormen van niet-gewelddadige burgerlijke ongehoorzaamheid kan bestraffen, terwijl die onder de uitoefening van het recht om te betogen vallen.

De heer Hitabatuma gaat in op de interfederalisering, die voor het FIRM een prioriteit is en in het jaarverslag specifiek wordt toegelicht. Interfederalisering houdt een verruiming van het mandaat van het Instituut in, zoals vastgelegd in zijn oprichtingswet, en geeft uitvoering aan verschillende internationale aanbevelingen, met name degene die zijn geformuleerd tijdens het laatste Universeel Periodiek Onderzoek, alsook door verschillende comités van de Verenigde Naties. Door deze uitbreiding van het mandaat zou het FIRM kunnen overgaan van de B-status naar de A-status, in overeenstemming met de Principes van Parijs, aangezien het huidige mandaat als onvoldoende breed wordt beschouwd. De toekenning van de A-status zou de internationale erkenning van de kwaliteit van het werk

deux catégories: les sanctions administratives communales (SAC) et les mesures de nature pénale.

Les sanctions administratives communales concernent parfois des personnes ayant manifesté de manière totalement pacifique, sans incident ni trouble à l'ordre public, mais qui sont néanmoins sanctionnées par des amendes, notamment de 60 ou 80 euros. Ces sanctions sont infligées non en raison de troubles, mais uniquement en raison du non-respect de formalités administratives, telles que l'absence d'autorisation, une demande introduite hors délai ou le fait de se trouver dans un lieu différent de celui prévu dans l'autorisation. Ces pratiques posent un problème au regard des droits fondamentaux. Il y a le risque substantiel d'effet dissuasif («*chilling effect*»), car certaines mesures ou pratiques peuvent conduire des personnes à renoncer à exercer leur droit de manifester par crainte de sanctions, d'amendes, d'arrestations ou de menaces de la part des autorités.

M. Beys évoque enfin les mesures pénales, notamment l'incrimination d'entrave méchante à la circulation, parfois utilisée à l'encontre de manifestants, y compris en l'absence d'incident. Il attire également l'attention sur la nouvelle incrimination d'atteinte méchante à l'autorité de l'État, introduite dans le nouveau Code pénal qui entrera en vigueur en avril 2026. L'IFDH a rendu un avis soulignant les risques liés à une incrimination insuffisamment définie et disproportionnée, susceptible de pénaliser des formes de désobéissance civile non violente, lesquelles relèvent de l'exercice du droit de manifester.

M. Hitabatuma aborde la question de l'interfédéralisation, qui constitue une priorité pour l'IFDH et fait l'objet d'un développement spécifique dans le rapport annuel. L'interfédéralisation implique un élargissement du mandat de l'Institut, prévu dans sa loi fondatrice, et répond à plusieurs recommandations internationales, notamment celles formulées lors du dernier examen périodique universel ainsi que par divers comités des Nations unies. Cet élargissement du mandat permettrait à l'IFDH de passer du statut B au statut A au regard des Principes de Paris, le statut actuel résultant d'un mandat jugé insuffisamment large. L'obtention du statut A renforcerait la reconnaissance internationale de la qualité du travail de l'Institut et lui permettrait de participer pleinement aux travaux du Conseil des

van het Instituut versterken en het in staat stellen volwaardig deel te nemen aan de werkzaamheden van de Mensenrechtenraad en aan internationale netwerken van nationale mensenrechteninstellingen.

Interfederalisering biedt ook een meerwaarde voor de burgers, aangezien er in Vlaanderen een instelling bestaat die bevoegd is voor mensenrechten, terwijl Franstalig en Duitstalig België geen gelijkwaardig instituut hebben, wat leidt tot een ongelijke dekking. Spreker vermeldt verschillende domeinen die onder de bevoegdheden van de deelstaten vallen, zoals huisvesting, onderwijs, gezondheid en cultuur, waarin een interfederale aanpak zou kunnen leiden tot meer coherente en globale aanbevelingen.

Hij haalt verschillende concrete voorbeelden aan, met name de werkzaamheden van het FIRM over de civiele ruimte voor mensenrechtenverdedigers, over de niet-uitvoering van vonnissen door de overheden en over het nationaal preventiemechanisme ter voorkoming van foltering. Interfederalisering zou een uitbreiding mogelijk maken van de bezoeken aan plaatsen van vrijheidsberoving die onder de bevoegdheid van de deelstaten vallen, zoals de openbare instellingen voor jeugdbescherming van de Franse Gemeenschap of de psychiatrische ziekenhuizen.

Het federale regeerakkoord voorziet in de sluiting van een samenwerkingsakkoord met het oog op de overgang van het Instituut naar de A-status, dat in een eerste fase betrekking zou hebben op de Franstalige en Duitstalige deelstaten. De heer Hitabatuma benadrukt het internationale belang van deze evolutie, aangezien België een van de weinige lidstaten van de Europese Unie is die nog steeds een nationale mensenrechteninstelling met de B-status heeft. De centrale inzet blijft de gelijke bescherming van de mensenrechten voor alle burgers.

Mevrouw Schotsmans geeft vervolgens een overzicht van de activiteiten van het FIRM in 2024 en presenteert enkele cijfers over de activiteiten in 2024. Het aantal adviezen dat in 2024 is uitgebracht, ligt lager dan in voorgaande jaren vanwege de postelectorale context en de regeringsvorming. In 2025 keerde het Instituut terug naar een activiteitenniveau dat vergelijkbaar is met dat van voorgaande jaren, met ongeveer vijftien uitgebrachte adviezen. Deze adviezen over wetsvoorstellen en -ontwerpen vormen een kernactiviteit van het FIRM.

Zij verwijst ook naar het opstellen van internationale rapporten, de zogenaamde parallelle rapporten, die bedoeld zijn als antwoord op de officiële rapporten van de Belgische Staat in verschillende internationale kaders.

droits de l'homme ainsi qu'aux réseaux internationaux d'institutions nationales des droits humains.

L'interfédéralisation représente également une plus-value pour les citoyens, car il existe en Flandre un institut compétent en matière de droits humains, alors qu'aucune institution équivalente n'existe dans les espaces francophone et germanophone, ce qui crée une inégalité de couverture. L'orateur mentionne plusieurs domaines relevant des compétences des entités fédérées, comme le logement, l'enseignement, la santé ou la culture, dans lesquels une approche interfédérale permettrait des recommandations plus cohérentes et globales.

Il cite plusieurs exemples concrets, notamment les travaux de l'IFDH sur l'espace civique des défenseurs des droits humains, sur la non-exécution des jugements par les autorités publiques, ainsi que sur le mécanisme national de prévention de la torture. Une interfédéralisation permettrait d'étendre les visites des lieux de privation de liberté relevant des entités fédérées, tels que les institutions publiques de protection de la jeunesse de la Fédération Wallonie-Bruxelles ou les hôpitaux psychiatriques.

L'accord de gouvernement fédéral prévoit la conclusion d'un accord de coopération en vue d'un passage de l'institut au statut A et cet accord concernerait, dans un premier temps, les entités francophones et germanophones. M. Hitabatuma souligne l'enjeu international de cette évolution, car la Belgique figure parmi les rares États membres de l'Union européenne disposant encore d'une institution nationale des droits humains dotée du statut B. L'enjeu principal demeure l'égalité de protection des droits humains pour l'ensemble des citoyens.

Mme Schotsmans présente ensuite un aperçu des activités de l'IFDH en 2024 et expose quelques chiffres relatifs aux activités de cette année-là. Le nombre d'avis rendus en 2024 est inférieur à celui des années précédentes en raison du contexte postélectoral et de la formation du gouvernement. En 2025, l'Institut est revenu à un niveau d'activité comparable à celui des années précédentes, avec une quinzaine d'avis rendus. Ces avis sur des propositions et projets de loi constituent une activité essentielle de l'IFDH.

Mme Schotsmans évoque également l'établissement de rapports internationaux, appelés «rapports parallèles», qui sont destinés à répondre aux rapports officiels de l'État belge dans différents cadres internationaux. Le

Het rapport over de rechtsstaat maakt daar deel van uit, evenals de bijdragen die worden voorbereid met het oog op de volgende universele periodieke evaluatie in mei 2026, waarvoor drie parallelle rapporten in voorbereiding zijn of reeds zijn afgerond.

Het FIRM ontvangt een groot aantal meldingen van burgers. Het Instituut is niet bevoegd om individuele klachten te behandelen, maar deze meldingen vormen een waardevolle bron van informatie om toekomstige thema's en prioriteiten te identificeren. Burgers worden, voor zover mogelijk, doorverwezen naar de bestaande bevoegde diensten, maar bij gebrek aan een gelijkwaardige instelling in de Franstalige en Duitstalige gemeenschappen is deze doorverwijzing niet altijd mogelijk.

Zij vermeldt de communicatieacties die het Instituut elk jaar onderneemt in het kader van zijn mandaat ter bevordering van de mensenrechten. De laatste campagne was gebaseerd op de idee dat mensenrechten beginnen in de dagelijkse omgeving van de burgers en niet alleen betrekking hebben op kwetsbare groepen, maar op de hele bevolking, met name in verband met de leefomstandigheden, het leefmilieu en de fundamentele vrijheden.

Sinds eind 2022 begeleidt het FIRM klokkenluiders in de federale publieke en private sector, met name door middel van het verlenen van juridisch advies, doorverwijzing naar advocaten, gedeeltelijke vergoeding van de kosten, psychologische ondersteuning en andere vormen van begeleiding zoals mediatraining. Onlangs is een tweejaarlijks evaluatierapport gepubliceerd, waarin wordt geconcludeerd dat de bescherming van klokkenluiders in België over het algemeen weliswaar gewaarborgd is, maar dat het regelgevend kader complex blijft en gekenmerkt wordt door grote verschillen tussen de verschillende bestuursniveaus.

Het FIRM werkt samen met het Comité P, de Centrale toezichtsraad op de gevangeniswezen en Myria, het nationale preventiemechanisme tegen foltering. Er werden een protocol en een methodologie uitgewerkt en er zijn al meer dan tien bezoeken gebracht aan plaatsen waar vrijheidsberoving plaatsvindt: de eerste verslagen worden volgend jaar verwacht. Het doel hiervan is het voorkomen van mensonwaardige behandeling en het in dialoog treden met de betrokken directies met het oog op het verbeteren van de omstandigheden van vrijheidsberoving in gevangenissen, asielcentra, gesloten centra en politiecommissariaten.

Wat betreft de werkzaamheden van het Instituut met betrekking tot de zogenaamde SLAPP-procedures,

rapport sur l'état de droit en fait partie, tout comme les contributions préparées en vue de la prochaine évaluation périodique universelle en mai 2026, pour laquelle trois rapports parallèles sont en préparation ou ont déjà été finalisés.

L'IFDH reçoit de nombreux signalements de la part de citoyens. L'Institut n'est pas compétent pour traiter les plaintes individuelles, mais ces signalements constituent une source d'information précieuse pour identifier les thèmes et priorités futurs. Les citoyens sont orientés dans la mesure du possible vers les services compétents existants, mais faute d'institution équivalente dans les Communautés française et germanophone, cela n'est pas toujours faisable.

L'oratrice épingle les actions de communication menées chaque année par l'Institut dans le cadre de son mandat de promotion des droits humains. La dernière campagne était basée sur l'idée que les droits de l'homme commencent dans l'environnement quotidien des citoyens et ne concernent pas seulement les groupes vulnérables, mais bien l'ensemble de la population, en particulier en ce qui concerne les conditions de vie, l'environnement et les libertés fondamentales.

Depuis fin 2022, l'IFDH accompagne les lanceurs d'alerte dans les secteurs public et privé fédéraux, notamment en leur fournissant des conseils juridiques, en les orientant vers des avocats, en prenant en charge une partie des frais ou en leur proposant un soutien psychologique et d'autres formes d'accompagnement telles que des formations pour interagir avec les médias. Un rapport d'évaluation bisannuel récemment publié conclut que si la protection des lanceurs d'alerte est globalement garantie en Belgique, le cadre réglementaire n'en reste pas moins complexe pour autant et se caractérise par de grandes différences entre les divers niveaux de pouvoir.

L'IFDH collabore avec le Comité P, le Conseil central de surveillance pénitentiaire, Myria et le mécanisme national de prévention de la torture. Un protocole et une méthodologie ont été élaborés et plus de dix visites ont déjà été effectuées dans des lieux de privation de liberté: les premiers rapports sont attendus pour l'année prochaine. L'objectif est de prévenir les traitements inhumains et d'engager le dialogue avec les directions concernées en vue d'améliorer les conditions de privation de liberté dans les prisons, les centres d'asile, les centres fermés et les commissariats de police.

En ce qui concerne les activités de l'Institut relatives aux procédures bâillons (SLAPP), procédures judiciaires

gerechtelijke procedures die er op gericht zijn journalisten en maatschappelijke organisaties monddood te maken, brengt het FIRM advies uit in het kader van de omzetting van de Europese richtlijn in Belgisch recht. Er kan ook verwezen worden naar verschillende onderzoeksprojecten, met name het project over de niet-uitvoering van vonnissen door de overheid, dat binnenkort wordt afgerond, en het onderzoek naar de ruimte die wordt gegeven aan kritische stemmen, uitgevoerd onder kunstenaars, academici en journalisten.

Op het gebied van opleidingen rond mensenrechteneducatie geeft het Instituut geen rechtstreekse grootschalige opleidingen, maar heeft het een overzicht gemaakt van bestaande initiatieven en verschillende netwerkdagen voor de betrokken actoren georganiseerd. Al deze elementen worden in het verslag gedetailleerd beschreven en bevestigen opnieuw dat interfederalisering in de eerste plaats tot doel heeft alle burgers een gelijkwaardige bescherming van de mensenrechten te garanderen.

III. PRESENTATIE VAN HET VERSLAG OVER DE RECHTSSTAAT EN DE MENSENRECHTEN IN BELGIE

Mevrouw Schotsmans verduidelijkt dat het verslag over klokkenluiders deel uitmaakt van de opdracht van het Instituut om een tweejaarlijkse evaluatie uit te voeren en dat er later een specifieke presentatie zal worden georganiseerd, rekening houdend met de technische aard van het onderwerp.

Het rapport over de rechtsstaat sluit aan bij het jaarverslag van de Europese Commissie en de werkzaamheden van het Europees Netwerk van nationale mensenrechteninstellingen (ENNHRI), waaraan het IFDH elk jaar in samenwerking met verschillende Belgische instellingen bijdraagt. Zonder het bestaan van de rechtsstaat in België in twijfel te trekken, wijst het rapport op bepaalde druk en roept het op tot waakzaamheid.

Mevrouw Baeyens wijst op het nauwe verband tussen de rechtsstaat en de mensenrechten, zoals erkend door internationale organisaties, waaronder de Verenigde Naties, de Europese Commissie en de Commissie van Venetië. De rechtsstaat vormt het juridisch en institutioneel kader waarbinnen de effectieve bescherming van de mensenrechten mogelijk wordt gemaakt, terwijl de uitoefening van die rechten op haar beurt bijdraagt tot het democratisch functioneren, het versterken van de rechtstaat, de verantwoordingsplicht van de overheden, de sociale cohesie en het vertrouwen van de burgers in de instellingen.

visant à museler les journalistes et les organisations de la société civile, l'IFDH rend des avis dans le cadre de la transposition de la directive européenne en droit belge. On peut également citer plusieurs projets de recherche, notamment celui relatif à la non-exécution des jugements par les autorités publiques, qui sera bientôt finalisé, et l'enquête menée auprès d'artistes, d'universitaires et de journalistes à propos de l'espace accordé aux voix critiques.

En matière de formations dans le domaine de l'éducation aux droits humains, l'Institut ne dispense pas directement de formations à grande échelle, mais a dressé un inventaire des initiatives existantes et organisé plusieurs journées réseautage à l'intention des acteurs concernés. Tous ces éléments sont présentés en détail dans le rapport et confirment une fois de plus que l'interfédéralisation a pour objectif premier de garantir à tous les citoyens une égale protection des droits humains.

III. PRÉSENTATION DU RAPPORT SUR L'ÉTAT DE DROIT ET LES DROITS HUMAINS EN BELGIQUE

Mme Schotsmans précise que le rapport sur les lanceurs d'alerte de l'Institut s'inscrit dans le cadre du mandat d'évaluation bisannuelle de l'Institut et qu'une présentation spécifique sera organisée ultérieurement, compte tenu du caractère technique de la matière.

Le rapport sur l'état de droit est à mettre en relation avec le rapport annuel de la Commisison européenne et les travaux du Réseau européen des institutions nationales des droits de l'homme (ENNHRI), auxquels l'Institut apporte chaque année sa contribution en collaboration avec d'autres institutions belges. Sans nier l'existence de l'état de droit en Belgique, le rapport dénonce une certaine pression et appelle à la vigilance.

Mme Baeyens insiste sur le lien étroit qui existe entre l'état de droit et les droits humains et qui est reconnu par des organisations internationales, dont les Nations unies, la Commisison européenne et la Commission de Venise. L'état de droit est le cadre juridique et institutionnel qui permet une protection effective des droits humains, tandis que l'exercice de ces droits contribue au fonctionnement démocratique, au renforcement de l'état de droit, au devoir de justification des autorités, à la cohésion sociale et à la confiance des citoyens dans les institutions.

Het rapport identificeert verschillende structurele uitdagingen voor de rechtsstaat in België, waaronder het tekort aan middelen voor justitie, de gerechtelijke achterstand, de problemen bij de uitvoering van rechterlijke beslissingen, de kwaliteit van het bestuur en de bescherming van de ruimte voor kritische stemmen. De toelichting richt zich in het bijzonder op een aantal van de uitdagingen in het regeerakkoord, met name de niet-uitvoering van arresten en de noodzaak van voldoende middelen voor justitie.

Spreekster gaat vervolgens in op een specifiek engagement uit het regeerakkoord, met name de voorgenomen hervormingen van de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (RVV). Dit administratieve rechtscollege is bevoegd om uitspraak te doen over beroepen tegen beslissingen van het Commissariaat-generaal voor de vluchtelingen en de staatlozen, evenals tegen andere beslissingen inzake het vreemdelingenrecht. In deze procedures zijn enerzijds de overheid en anderzijds vreemdelingen betrokken partij, wat het essentieel maakt dat deze geschillen worden beslecht binnen een onafhankelijk en onpartijdig justitieel kader. De analyse in het rapport is uitsluitend gebaseerd op de tekst van het regeerakkoord. Bepaalde maatregelen moeten nog verder worden onderzocht in het kader van hun concrete uitvoering, maar het is niettemin belangrijk om reeds nu een aantal aandachtspunten te signaleren. Mevrouw Baeyens preciseert dat het regeerakkoord zowel nieuwe voorstellen bevat als maatregelen die betrekking hebben op de huidige werking van de Raad, en dat beide aspecten in het rapport werden geanalyseerd.

In de eerste plaats gaat zij in op de onafhankelijkheid van de rechters van de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen, die volgens haar in het gedrang komt door het voorstel om de benoeming voor het leven te vervangen door hernieuwbare mandaten van vijf jaar. Een benoeming voor het leven geldt traditioneel als een waarborg tegen politieke druk en deze keuze werd bij de oprichting van de Raad bewust gemaakt om de onafhankelijkheid van de leden te verzekeren. Hernieuwbare mandaten houden een potentieel risico op politieke beïnvloeding in en geven daarom aanleiding tot bezorgdheid.

Er bestaat tevens het voornemen om de Dienst vreemdelingenzaken, het Commissariaat-generaal voor de vluchtelingen en de staatlozen, Fedasil en de RVV te integreren in één overkoepelende federale overheidsdienst (FOD) Migratie met gerationaliseerde diensten en personeel. Spreekster meent evenwel dat deze evolutie vragen oproept over de naleving van het beginsel van de scheiding der machten en over de schijn

Le rapport identifie différents défis structurels que rencontre la Belgique en tant qu'État de droit, dont le manque de moyens pour la justice, l'arriéré judiciaire, les problèmes d'exécution des décisions de justice, la qualité de l'administration et la protection de la liberté d'expression des voix critiques. Les commentaires portent en particulier sur quelques-uns des défis mentionnés dans l'accord de gouvernement, entre autres la non-exécution des décisions de justice et la nécessité de doter la justice de moyens suffisants.

L'oratrice s'arrête ensuite sur un engagement spécifique qui figure dans l'accord de gouvernement, à savoir les réformes envisagées du Conseil du contentieux des étrangers (CCE). Cette juridiction administrative est chargée de se prononcer sur les recours contre les décisions prises par le Commissariat général aux réfugiés et aux apatrides, ainsi que contre d'autres décisions en matière de droit des étrangers. Les parties en présence dans ces procédures étant l'État d'une part, et des étrangers d'autre part, il est essentiel que ces litiges soient traités dans un cadre juridique indépendant et impartial. L'analyse présentée dans le rapport repose uniquement sur le texte de l'accord de gouvernement. L'analyse de certaines mesures devra être approfondie au moment où elles seront mises en œuvre, mais il importe de signaler dès à présent quelques éléments auxquels il convient d'être attentif. Mme Baeyens précise que l'accord de gouvernement contient à la fois des nouvelles propositions et des mesures qui portent sur le fonctionnemnt actuel du Conseil, et que les deux aspects ont été analysés dans le rapport.

Elle aborde d'abord la question de l'indépendance des juges du Conseil du contentieux des étrangers, que compromet, selon elle, la proposition de remplacer la nomination à vie par des mandats renouvelables de cinq ans. Traditionnellement, une nomination à vie constitue une garantie contre les pressions politiques et a été un choix délibéré au moment de la création du Conseil afin de garantir l'indépendance des membres. Les mandats renouvelables présentent un risque potentiel d'influence politique et sont donc préoccupants.

Le gouvernement a en outre l'intention de regrouper l'Office des étrangers, le Commissariat général aux réfugiés et aux apatrides, Fedasil et le Conseil du contentieux des étrangers au sein d'un unique service public fédéral (SPF) Migration, avec des services et du personnel rationalisés. L'oratrice pense toutefois que cette évolution pose question quant au respect du principe de la séparation des pouvoirs et à l'apparence d'impartialité,

van onpartijdigheid, aangezien alle betrokken actoren dan onder eenzelfde administratieve autoriteit zouden ressorteren.

Vervolgens bespreekt zij de passage van het regeerakkoord dat stelt dat de asiel- en migratiediensten hoger beroep aantekenen tegen principiële beslissingen die ingaan tegen de intentie van de wetgever en dat zij aan de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen vragen om, telkens wanneer de Belgische beslissing een grotere bescherming lijkt te bieden dan die voorzien door het Europees recht of wanneer men van oordeel is dat een beslissing indruist tegen de geest ervan, een prejudiciële vraag voor te leggen aan het Europees Hof van Justitie. Mevrouw Baeyens herinnert er evenwel aan dat de beslissing om het Hof te vatten tot de soevereine beoordelingsbevoegdheid van de rechter behoort en een essentieel onderdeel vormt van diens juridisch redeneringsproces. Zij preciseert dat de mogelijkheid voor partijen om een dergelijke verwijzing te vragen reeds bestaat binnen het huidige kader.

De zittingen waarbij betrokken partijen persoonlijk dienen te verschijnen, zouden de uitzondering worden, hetgeen problematisch lijkt, aangezien er in asielzaken immers dient geoordeeld te worden over de feiten, maar ook over de geloofwaardigheid van betrokkenen. Een persoonlijke verschijning biedt de rechters de kans om gerichte vragen te stellen en de menselijke kant van het dossier in overweging te nemen. De Raad voor Vreemdelingenbetwistingen heeft zelf ook al benadrukt dat dit een essentieel element is van de jurisdictionele besluitvorming.

Tot slot vermeldt zij de intentie van de regering om een mogelijke overdracht van bevoegdheden te onderzoeken inzake materiële hulp van de arbeidsrechtbanken naar de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen. Spreekster is van oordeel dat deze piste met de nodige omzichtigheid moet worden benaderd, gelet op het feit dat de Belgische overheid reeds een aanzienlijk aantal veroordelingen heeft opgelopen, wat volgens haar de noodzaak versterkt om deze hervorming in een globale context te beoordelen.

Spreekster besluit dat een gezamenlijke analyse van al deze maatregelen wijst op een verontrustende tendens. Er kunnen vragen gesteld worden bij de waarborgen om de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechters te vrijwaren, evenals bij de gelijkheid van wapens tussen de partijen. Een hervorming op zich is perfect mogelijk, maar dient in elk geval de fundamentele beginselen van de rechtsstaat te respecteren. Het rapport roept in dat

tous les acteurs concernés étant alors subordonnés à une seule et même autorité administrative.

Mme Baeyens commente ensuite le passage de l'accord de gouvernement affirmant que les instances d'asile et de migration font appel de toutes les décisions de principe qui vont à l'encontre de l'intention du législateur et que, lorsque la décision belge semble offrir une protection supérieure à celle prévue par le droit européen où lorsqu'on est d'avis qu'une décision va à l'encontre de l'esprit du droit, elles demandent au Conseil du contentieux des étrangers de poser une question préjudicielle à la Cour européenne de Justice. Mme Baeyens rappelle toutefois que la décision de saisir la Cour relève du pouvoir décisionnel souverain du juge et est un élément essentiel qui nourrit le raisonnement juridique du juge. Elle précise que le cadre actuel offre déjà aux parties la possibilité de demander un tel renvoi.

Les audiences faisant comparaître les deux parties n'auraient plus lieu qu'exceptionnellement, ce qui semble problématique dès lors que dans les dossiers d'asile, la décision repose sur une analyse des faits, mais aussi sur la crédibilité des parties concernées. Une comparution en personne permet au juge de poser des questions ciblées et de prendre en considération les aspects humains du dossier. Le Conseil du contentieux des étrangers a d'ailleurs lui-même souligné qu'il s'agissait là d'un élément essentiel de la décision juridictionnelle.

Enfin, Mme Baeyens s'arrête sur l'intention du gouvernement d'examiner si la compétence du tribunal du travail en matière de recours contre les décisions d'aide matérielle pourrait être transférée au Conseil du contentieux des étrangers. Elle estime que cette piste doit être empruntée avec la prudence requise, sachant que l'État belge a déjà été condamné de très nombreuses fois, ce qui, selon elle, renforce la nécessité d'évaluer cette réforme dans un cadre global.

L'oratrice conclut qu'une tendance inquiétante ressort de l'analyse commune de toutes ces mesures. On est en droit de s'interroger sur les garanties offertes quant à la sauvegarde de l'indépendance et de l'impartialité des juges, ainsi que sur la possibilité des parties de lutter à armes égales. Une réforme est en soi tout à fait possible, mais elle doit en tout état de cause respecter les principes fondamentaux de l'état de droit. Le rapport lance donc

verband op tot grote waakzaamheid ten aanzien van de hervormingen zoals die momenteel in het regeerakkoord zijn opgenomen.

De heer Fastré vat vervolgens de problematiek van de niet-uitvoering van uitvoerbare vonnissen en arresten aan. Het betreft het niet-uitvoeren van uitvoerbare rechterlijke beslissingen ten aanzien van publieke overheden, ook wanneer ze nog niet definitief zijn. De niet-uitvoering van vonnissen is een breder en diverser fenomeen dan algemeen wordt aangenomen. België werd in 2024 veroordeeld door het Europees Hof voor de rechten van de mens voor een systemisch probleem van niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen. Die problematiek reikt veel verder dan de specifieke opvangcrisis of de overbevolking in de gevangenissen. De niet-uitvoering betreft ook over andere juridische domeinen, zoals het recht op werk, het milieu- en stedenbouwrecht, de jeugdbescherming of terrorismebestrijding. Ze betreft ook verschillende beleidsniveaus, in het bijzonder de Gewesten, Gemeenschappen, gemeenten alsook bepaalde administratieve overheden die een beoordelingsbevoegdheid hebben.

Die problematiek heeft belangrijke gevolgen voor de mensenrechten, in het bijzonder voor het recht op een eerlijk proces en de eerbiediging van de rechtsstaat, aangezien de scheiding der machten rechtstreeks op het spel staat. De niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen heeft onrechtstreeks gevolgen voor veel grondrechten, waaronder het recht om geen onmenselijke of vernederende behandelingen te moeten ondergaan, het recht op vrijheid, het eigendomsrecht, het recht op een gezonde leefomgeving en het recht op privacy.

De systemische effecten van de niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen hollen het vertrouwen van de burgers in Justitie uit en beïnvloeden de houding van de magistraten, die mogelijkerwijze hun beslissingen aanpassen door te anticiperen op de niet-uitvoering ervan. Die praktijk bevordert de opkomst van een politieke cultuur waarin het niet-respecteren van rechterlijke beslissingen aanvaardbaar wordt, wat een grote bedreiging vormt voor de rechtstaat. Het verslag formuleert verschillende aanbevelingen en spreker benadrukt de belangrijke rol van de Senaat in de interinstitutionele dialoog en in de reflectie over de scheiding der machten, met als doel bij te dragen tot meer respect voor uitvoerbare rechterlijke beslissingen. Al die vragen behoren tot de kern van de Belgische institutionele werking. Er zou ook kunnen worden overwogen om een parlementaire

un appel à une extrême vigilance à l'égard des réformes envisagées aujourd'hui dans l'accord de gouvernement.

M. Fastré aborde ensuite la problématique de la non-exécution des jugements et arrêts exécutoires. Cela concerne l'absence de mise en œuvre de décisions judiciaires exécutoires rendues à l'encontre d'autorités publiques, y compris lorsqu'elles ne sont pas encore définitives. La non-exécution des jugements constitue un phénomène plus large et plus diversifié que ce qui est généralement perçu. La Belgique a été condamnée en 2024 par la Cour européenne des droits de l'homme pour un problème systémique de non-exécution des décisions de justice, et cette problématique dépasse largement les seules crises de l'accueil ou de la surpopulation carcérale. Elle concerne également d'autres domaines juridiques, tels que le droit du travail, le droit de l'environnement et de l'urbanisme, la protection de la jeunesse ou encore la lutte contre le terrorisme. Elle implique également différents niveaux de pouvoir, notamment les Régions, les Communautés, les communes ainsi que certaines autorités administratives disposant d'un pouvoir d'appréciation.

Cette problématique a un impact majeur sur les droits humains, en particulier sur le droit à un procès équitable et sur le respect de l'état de droit, la séparation des pouvoirs étant directement compromise. La non-exécution des décisions judiciaires affecte, de manière indirecte, de nombreux droits fondamentaux, parmi lesquels le droit de ne pas subir de traitements inhumains ou dégradants, le droit à la liberté, le droit de propriété, le droit à un environnement sain et le droit au respect de la vie privée.

Les effets systémiques de la non-exécution des décisions judiciaires érodent la confiance des citoyens dans la justice et influencent le comportement des magistrats, lesquels peuvent être amenés à adapter leurs décisions en anticipant leur non-exécution. Cette pratique favorise l'émergence d'une culture politique dans laquelle le non-respect des décisions de justice tend à devenir acceptable, ce qui constitue un risque majeur pour l'état de droit. Le rapport formule plusieurs recommandations et l'orateur souligne le rôle essentiel du Sénat dans le dialogue interinstitutionnel et dans la réflexion relative à la séparation des pouvoirs, afin de contribuer à un meilleur respect des décisions de justice exécutoires. L'ensemble de ces questions se situe au cœur du fonctionnement institutionnel belge. Il pourrait également être envisagé de créer une commission d'enquête parlementaire

onderzoekscommissie over dat onderwerp op te richten en bepaalde bestaande instrumenten, zoals dwangsommen, te versterken.

De rechterlijke macht beschikt zelf ook over initiatiefruimte, in het bijzonder door de goede praktijken van het Hof van Cassatie na te volgen, om een betere opvolging van de rechterlijke beslissingen te waarborgen en de effectieve uitvoering ervan na te gaan. Het FIRM heeft een diepgaande studie opgestart over de niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen die in de komende twee jaren moet uitmonden in drie opeenvolgende verslagen: een eerste om het fenomeen in kaart te brengen, een tweede over de analyse van de impact via gesprekken met actoren van Justitie, en een derde met aanbevelingen om beter aan het probleem tegemoet te komen en om er een einde aan te stellen.

Mevrouw Schotsmans gaat vervolgens in op de eerbiediging van de beginselen van de rechtsstaat, en op de middelen die hiervoor aan justitie worden toegekend. Zowel de Europese Commissie als de Raad van Europa stellen sinds meerdere jaren een structurele onderfinanciering van justitie in België vast. Uit het rapport blijkt dat het aantal beroepsmagistraten per honderdduizend inwoners lager ligt dan het Europees gemiddelde en dat de uitgaven voor justitie ongeveer 0,22 % van het bruto binnenlands product (BBP) bedragen, tegenover een Europees gemiddelde van 0,28 %. Ook het personeelsbestand van de rechterlijke orde blijft onder het Europees gemiddelde.

Justitie wordt regelmatig bekritiseerd om haar traagheid en de omvang van de gerechtelijke achterstand, en deze situatie heeft reeds geleid tot veroordelingen van België, terwijl deze traagheid paradoxaal genoeg ook wordt aangegrepen als argument om sanctiebevoegdheden over te hevelen naar andere autoriteiten, zoals burgemeesters. Deze evolutie vereist in de eerste plaats een versterking van de middelen voor justitie en het is onaanvaardbaar dat een land als België zich op dit vlak structureel onder het Europees gemiddelde bevindt.

Er kunnen verschillende concrete disfuncties vastgesteld worden, zoals vrijlatingen als gevolg van het verlies of de vernietiging van dossiers, betalingsachterstanden die tolken, vertalers en deskundigen treffen, de sluiting van gerechtsgebouwen of de organisatie van zittingen in onaangepaste omstandigheden. In bepaalde gevallen is het zelfs onmogelijk om zittingen te houden wegens een tekort aan griffiepersoneel, met name in de familierechtbanken te Brussel.

consacrée à cette thématique et de renforcer certains instruments existants, tels que les astreintes.

Le pouvoir judiciaire dispose lui-même aussi de marges d'initiative, notamment en s'inspirant de bonnes pratiques déjà mises en œuvre par la Cour de cassation, afin d'assurer un meilleur suivi des décisions judiciaires et de vérifier leur exécution effective. L'IFDH a lancé une étude approfondie sur la non-exécution des décisions de justice, laquelle donnera lieu, au cours des deux prochaines années, à trois rapports successifs: un premier visant à cartographier le phénomène, un deuxième consacré à l'analyse de son impact à travers des entretiens avec des acteurs de la justice, et un troisième formulant des recommandations destinées à mieux y répondre et à y mettre fin.

Mme Schotsmans aborde ensuite la question du respect des principes de l'état de droit et des moyens alloués à cette fin à la justice. La Commission européenne comme le Conseil de l'Europe constatent, depuis des années, un sous-financement structurel de la justice en Belgique. Le rapport montre que le nombre de magistrats professionnels par cent mille habitants y est inférieur à la moyenne européenne et que les dépenses au profit de la justice représentent environ 0,22 % du produit intérieur brut (PIB), contre une moyenne européenne de 0,28 %. Les effectifs de l'ordre judiciaire restent eux aussi inférieurs à la moyenne européenne.

La justice est régulièrement critiquée pour sa lenteur et pour l'importance de l'arriéré judiciaire, situation qui a déjà valu plusieurs condamnations à la Belgique mais, paradoxalement, c'est cette lenteur que l'on invoque pour transférer les compétences répressives à d'autres autorités, comme les bourgmestres. Cette évolution exige avant tout un renforcement des moyens de la justice et il est inacceptable qu'un pays comme la Belgique reste structurellement en dessous de la moyenne européenne dans ce domaine.

Différents dysfonctionnements sont à constater, comme des remises en liberté consécutives à la perte ou à la destruction de dossiers, des retards de paiement au détriment des interprètes, des traducteurs et des experts, la fermeture de bâtiments judiciaires ou l'organisation d'audiences dans des conditions inadéquates. Dans certains cas, il est même impossible de tenir audience en raison d'un manque de personnel au greffe, notamment au tribunal de la famille de Bruxelles.

Deze situaties zijn *a priori* onaanvaardbaar: de noodzaak bestaat om te voorzien in voldoende middelen om de goede werking van justitie te waarborgen. De recente verhoging van het justitiebudget moet nauwlettend worden opgevolgd om na te gaan of zij daadwerkelijk leidt tot een snellere en efficiëntere justitie. Spreekster waarschuwt voor het risico op een verlies van vertrouwen van de burgers in de rechterlijke macht indien tastbare verbeteringen uitblijven.

Zij besluit dat, hoewel de situatie in België nog geen extreme alarmsignalen vertoont, verschillende indicatoren tot waakzaamheid nopen, en spreekt de hoop uit dat de commissie de nodige aandacht aan deze vraagstukken zal besteden en mee de inspanningen zal ondersteunen om het respect voor de rechtstaat en de mensenrechten in België te waarborgen.

IV. GEDACHTEWISSELING

De heer Blondel benadrukt het nut van vragen die specifiek aan de Senaat worden gesteld, gelet op de institutionele complexiteit van bepaalde kwesties. Hij merkt op dat de oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie niet meer tot de bevoegdheden van de Senaat behoort, maar hij meent wel dat elke vraag die aan de Senaat wordt gericht bijzonder belangrijk is in het kader van de werkzaamheden van de commissie.

De heer Wahl begrijpt het uiteengezette standpunt volledig en meent dat het in de lijn ligt van het mandaat dat is opgedragen aan het Instituut. De niet-uitvoering van sommige rechterlijke beslissingen door de Staat vormt een belangrijke moeilijkheid, net als het aanhoudende probleem van de overbevolking van de gevangenissen. Hij vermeldt eveneens de kwestie van de interfederalisering en hoopt dat er een oplossing wordt gevonden tijdens deze zittingsperiode, in het bijzonder om de bestaande verschillen tussen de verschillende Gemeenschappen weg te nemen.

Vervolgens raakt hij het vraagstuk aan van het recht om te betogen, en hij deelt de mening dat dat recht moet worden beschermd, maar onderstreept dat het op gespannen voet kan komen te staan met andere grondrechten, zoals het recht om te vergaderen, het recht om zich te verplaatsen of het recht om naar zijn werk te gaan. De meerderheid van de organisatoren van betogingen willen vooral elke vorm van geweld voorkomen. Geweld wordt meestal door marginale groepen gepleegd. Daarmee kunnen ze de gemeenschappelijke actie in diskrediet brengen en ze onbeheersbaar maken.

Ces situations sont *a priori* inacceptables: il s'impose de prévoir suffisamment de moyens afin de garantir le bon fonctionnement de la justice. L'augmentation récente du budget de la justice doit faire l'objet d'un suivi rigoureux pour que l'on puisse s'assurer qu'elle se traduit réellement par une justice plus rapide et plus efficace. L'oratrice met en garde contre le risque d'une perte de confiance des citoyens dans le pouvoir judiciaire faute d'améliorations tangibles.

Elle conclut que, bien que la situation en Belgique ne soit pas encore extrêmement alarmante, différents indicateurs incitent à la vigilance, et elle exprime l'espoir que la commission accordera l'attention nécessaire à ces questions et soutiendra les efforts fournis pour garantir le respect de l'état de droit et des droits humains en Belgique.

IV. ÉCHANGE DE VUES

M. Blondel souligne l'utilité des questions spécifiquement adressées au Sénat, compte tenu de la complexité institutionnelle de certaines problématiques. Il rappelle que la création d'une commission d'enquête parlementaire ne relève plus des compétences du Sénat, tout en estimant que toute interpellation ciblée à son intention revêt une pertinence particulière dans le cadre des travaux de la commission.

M. Wahl comprend pleinement la position exprimée et estime qu'elle s'inscrit dans le mandat confié à l'Institut. La non-exécution de certaines décisions de justice par l'État constitue une difficulté majeure, tout comme la problématique persistante de la surpopulation carcérale. Il évoque également la question de l'interfédéralisation et exprime l'espoir qu'une solution puisse être trouvée au cours de la législature, notamment afin de résorber les disparités existantes entre les différentes Communautés.

Il aborde ensuite la question du droit de manifester, et partage l'idée selon laquelle ce droit doit être protégé, tout en soulignant que ce droit peut entrer en tension avec d'autres droits fondamentaux, tels que le droit de se réunir, le droit de circuler ou le droit de se rendre au travail. La grande majorité des organisateurs de manifestations cherchent avant tout à éviter toute violence, celle-ci étant le plus souvent le fait de groupes marginaux susceptibles de discréditer l'action collective et de la rendre incontrôlable.

Hij stelt zich daarom vragen bij de mechanismen die de effectieve uitoefening van het recht om te betogen kunnen waarborgen en terzelfdertijd uitwassen kunnen voorkomen. Hij maakt voorbehoud bij een benadering die vooral op reactieve maatregelen berust. Op basis van zijn ervaring als burgemeester legt hij de nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid, zowel burgerlijk als strafrechtelijk, die op dit gebied bij de lokale overheden ligt. Die verantwoordelijkheid is gebaseerd op oude teksten die nog steeds van kracht zijn. Die bepalingen kunnen eventueel worden aangepast, maar ze hebben wel hun deugdelijkheid bewezen in de loop der tijd.

Op basis van zijn ervaring op het terrein, onderstreept hij de concrete moeilijkheden waarmee de lokale overheden te maken hebben in de aanpak van betogingen en hij geeft aan dat, als een betoging wordt aangekondigd en de politiekorpschef meedeelt dat het niet mogelijk is om de veiligheid te verzekeren, de burgemeester zich in een bijzonder moeilijke situatie bevindt, zowel op praktisch vlak als op het vlak van zijn persoonlijke verantwoordelijkheid. Een burgemeester beschikt niet over buitengewone middelen, zoals de inzet van het leger.

Hij haalt voorbeelden aan uit zijn eigen gemeente, waar betogingen met aanvankelijk legitieme bedoelingen toch de uitoefening van andere grondrechten belemmerden, in het bijzonder het recht om te vergaderen, dat eveneens gewaarborgd is door de Grondwet. Hij haalt in dat verband een recent voorbeeld uit Luik aan, waar een herdenking verstoord werd door gewelddaden van een klein groepje, die een aanslag pleegden op de vrijheid van vergaderen van mensen die niets met de betoging te maken hadden en waarbij gerichte agressie plaatsvond.

Ook al verlopen de meeste vakbondsmanifestaties rustig, toch zorgt de kleinste verstoring steeds voor kritiek op de organisatoren, de politie en de burgemeester. Door het ontbreken van een procedure voor voorafgaande toelating, is het materieel onmogelijk te anticiperen op dat soort situaties en ze te beheersen, bij gebrek aan voldoende menselijke en financiële middelen, en een uitsluitend reactief optreden blijkt in die context inefficiënt.

De organisatie van grote betogingen vereist de inzet van politiekorpsen uit verschillende zones van het land en kan niet geïmproviseerd worden. Spreker onderstreept de specifieke kenmerken van steden zoals Brussel, waar dagelijks verschillende betogingen plaatsvinden, naast de onderlinge verscheidenheid aan situaties, naargelang het gaat om kleine bijeenkomsten of massabijeenkomsten, waaronder transnationale bijeenkomsten, waarvoor zeer verschillende logistieke middelen zijn vereist. Een

Il s'interroge dès lors sur les mécanismes permettant de garantir l'exercice effectif du droit de manifester tout en prévenant les débordements, et exprime des réserves quant à une approche reposant essentiellement sur des mesures réactives. Fort de son expérience de bourgmestre, il rappelle la responsabilité personnelle, tant civile que pénale, qui incombe aux autorités locales en la matière, responsabilité fondée sur des textes anciens toujours en vigueur. Si ces dispositifs peuvent éventuellement être adaptés, ils ont néanmoins fait leurs preuves au fil du temps.

Sur la base de son expérience de terrain, il souligne les difficultés concrètes auxquelles sont confrontées les autorités locales dans la gestion des manifestations et indique que, lorsqu'une manifestation est annoncée et que le chef de corps de police informe de l'impossibilité d'en assurer la sécurité, le bourgmestre se trouve dans une situation particulièrement délicate, tant sur le plan pratique que du point de vue de sa responsabilité personnelle. Un bourgmestre ne dispose pas de moyens extraordinaires, tels que le recours à l'armée.

Il évoque des situations vécues dans sa propre commune, dans lesquelles des manifestations aux intentions initialement légitimes ont néanmoins eu pour effet d'entraver l'exercice d'autres droits fondamentaux, notamment le droit de se réunir, également garanti par la Constitution. Il cite à cet égard un exemple récent à Liège, où une commémoration a été perturbée par des actes de violence commis par un nombre limité d'individus, portant atteinte à la liberté de réunion de personnes étrangères à la manifestation et donnant lieu à des agressions ciblées.

Même si la majorité des manifestations syndicales se déroulent dans le calme, le moindre débordement entraîne systématiquement des critiques à l'égard des organisateurs, des forces de police et du bourgmestre. En l'absence de procédure d'autorisation préalable, il est matériellement impossible d'anticiper et de gérer ce type de situations, faute de moyens humains et financiers suffisants, et l'intervention exclusivement réactive se révèle, dans ce contexte, inefficace.

L'organisation de grandes manifestations requiert la mobilisation de forces de police issues de nombreuses zones du pays et ne peut s'improviser. L'orateur insiste sur la spécificité de villes telles que Bruxelles, où plusieurs manifestations ont lieu quotidiennement, ainsi que sur la diversité des situations, selon qu'il s'agit de rassemblements de faible ampleur ou de manifestations massives, y compris transnationales, impliquant des moyens logistiques très différents. Un délai suffisant

voldoende lange termijn is nodig om een adequate voorbereiding mogelijk te maken. De voorwaarden die verbonden worden aan voorafgaande toelatingen hebben niet als doel de uitoefening van het recht om te betogen te verhinderen, maar de hele samenleving, andere fundamentele vrijheden en de organisatoren zelf te beschermen. In geval van een botsing tussen vrijheden, moet een evenwichtige oplossing worden gezocht. Spreker roept op tot meer realisme over wat concreet haalbaar is. Hij besluit door te benadrukken dat, in vergelijking met andere landen, de individuele vrijheden in België over het algemeen genomen goed worden gerespecteerd.

De heer Fastré benadrukt dat het rapport geen pleidooi is tegen het principe van voorafgaande toelating als zodanig, maar dat het verwijst naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens, volgens welke een procedure van voorafgaande kennisgeving of toelating aanvaardbaar is, mits deze bedoeld is om de uitoefening van het recht om te betogen te vergemakkelijken en geen doel op zich wordt. Deze procedure moet het mogelijk maken de veiligheidsrisico's te analyseren en een afweging te maken van de betrokken rechten, met inbegrip van het recht om tegen te betogen.

Hij erkent de moeilijkheden waarmee de lokale overheden concreet worden geconfronteerd, maar herinnert er tegelijkertijd aan dat het Europees recht voorschrijft dat tolerantie moet worden betracht ten aanzien van vreedzame betogingen, ook wanneer daarvoor geen toelating is verleend. De belangrijkste bezorgdheid die in het verslag wordt geuit, betreft de sancties die aan betogers worden opgelegd, niet wegens ongeregeldheden, geweld of schendingen van de rechten van anderen, maar uitsluitend wegens het niet naleven van administratieve formaliteiten. Het rapport noemt het voorbeeld van administratieve boetes die worden opgelegd aan vreedzame betogingen zonder incidenten, die zeer snel worden onderbroken om puur procedurele redenen, en is van mening dat dergelijke situaties een reëel probleem vormen vanuit het oogpunt van de mensenrechten.

Mevrouw Schotsmans voegt hieraan toe dat het strafrecht al voorziet in sancties voor gewelddadig gedrag en voor schade aan eigendommen en verstoring van de openbare orde. Alvorens nieuwe sancties in te voeren, moet worden onderzocht waarom de bestaande mechanismen niet worden toegepast of niet het verwachte effect hebben. Zij waarschuwt voor de invoering van moeilijk controleerbare sancties, zoals een rechterlijk betogingsverbod, en benadrukt de noodzaak van een pragmatische aanpak om het moeilijke evenwicht te vinden tussen het handhaven van de openbare orde en het respecteren van het recht om te betogen. De

est indispensable afin de permettre une préparation adéquate. Les conditions attachées aux autorisations préalables ne visent pas à entraver l'exercice du droit de manifester, mais à protéger l'ensemble de la société, les autres libertés fondamentales, ainsi que les organisateurs eux-mêmes. En cas de conflit entre libertés, une solution équilibrée doit être recherchée et l'orateur appelle à davantage de réalisme quant à ce qui est concrètement faisable. Il conclut en soulignant que, comparativement à d'autres pays, les libertés individuelles demeurent globalement bien respectées en Belgique.

M. Fastré précise que le rapport ne constitue pas un plaidoyer dirigé contre le principe de l'autorisation préalable en tant que tel, mais rappelle la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme, selon laquelle une procédure de notification ou d'autorisation préalable est admissible, pour autant qu'elle vise à faciliter l'exercice du droit de manifester et ne devienne pas une fin en soi. Cette procédure doit permettre une analyse des risques pour la sécurité et une mise en balance des droits en présence, y compris le droit de contre-manifester.

Il reconnaît les difficultés rencontrées par les autorités locales sur le terrain, tout en rappelant l'obligation, en droit européen, de faire preuve de tolérance à l'égard des manifestations pacifiques, y compris en l'absence d'autorisation. La principale préoccupation exprimée dans le rapport concerne les sanctions infligées à des manifestants non pas en raison de troubles, de violences ou d'atteintes aux droits d'autrui, mais uniquement pour le non-respect de formalités administratives. Il cite l'exemple d'amendes administratives imposées à des manifestations pacifiques, sans incidents, qui sont très vite interrompues pour des motifs purement procéduraux, et il estime que de telles situations posent un réel problème du point de vue des droits humains.

Mme Schotsmans ajoute que le droit pénal prévoit déjà des sanctions pour les comportements violents ainsi que pour les atteintes aux biens et à l'ordre public. Avant d'introduire de nouvelles sanctions, il convient d'examiner les raisons pour lesquelles les mécanismes existants ne sont pas appliqués ou ne produisent pas les effets attendus. Elle met en garde contre l'introduction de sanctions difficilement contrôlables, telles que l'interdiction judiciaire de manifester, et souligne la nécessité d'une approche pragmatique visant à trouver l'équilibre difficile entre le maintien de l'ordre public et le respect du droit de manifester. La jurisprudence citée

in het rapport aangehaalde rechtspraak kan ook als referentie dienen bij het opstellen van gemeentelijke verordeningen.

De heer Blondel merkt op dat verschillende leden relevante ervaring hebben als voormalig burgemeester. Hij heeft begrepen dat volgens de aangehaalde rechtspraak het recht om te betogen ook zonder voorafgaande toelating blijft bestaan, in de vorm van een verplichting tot tolerantie ten aanzien van vreedzame betogingen.

Mevrouw Ahallouch geeft aan dat het rapport een nuttige verduidelijking biedt, met name voor lokale overheden, van de kwestie van voorafgaande toelating voor betogingen, waarover in de praktijk uiteenlopende interpretaties bestaan. Het recht om politieoptreden te filmen wordt nu beter begrepen, en de algemene invoering van camera's die door politieagenten worden gedragen, leidt ertoe dat burgers zelf ook vaker politieoptreden filmen. Het rapport van het FIRM biedt in dit opzicht een welkome verduidelijking.

Zij vestigt de aandacht op een fenomeen dat op lokaal niveau wordt waargenomen, namelijk het toenemende gebruik van particuliere bewakings- of ordediensten, die soms worden opgelegd bij betogingen of evenementen, ook aan kleine verenigingen of organisaties, op een wijze die zij onevenredig acht. Sommige gemeenten overwegen zelf om een beroep te doen op particuliere ordediensten voor openbare evenementen. Spreekster vraagt of het Instituut deze ontwikkeling op de voet volgt.

Wat de interfederalisering betreft, vraagt zij om verduidelijking over de exacte bevoegdheden van de Vlaamse instelling voor de mensenrechten, gelet op het onderscheid tussen Gewest en Gemeenschap. Zij besluit dat de Waalse, Duitstalige en Franstalige Brusselse burgers niet dezelfde bescherming genieten. Bijgevolg vallen bepaalde instellingen, zoals de openbare instellingen voor jeugdbescherming van de Franse Gemeenschap, momenteel buiten het werkterrein van het Federaal Instituut voor de rechten van de mens. Zij stelt een vraag over de concrete obstakels voor interfederalisering, over de redenen voor de huidige blokkering en over de periode sinds wanneer de Vlaamse entiteit over een eigen instituut beschikt.

Vervolgens verwijst zij naar de thematische fiches van de gemeenten die in de gegevens worden vermeld en die zij bijzonder interessant vindt. Zij vraagt zich af voor wie deze fiches bestemd zijn en stelt voor om ze niet alleen

dans le rapport peut également servir de référence lors de l'élaboration de règlements communaux.

M. Blondel relève que plusieurs membres disposent d'une expérience pertinente en tant qu'anciens bourgmestres. Il indique avoir compris que, selon la jurisprudence évoquée, le droit de manifester subsiste même en l'absence d'autorisation préalable, sous la forme d'une obligation de tolérance à l'égard des manifestations pacifiques.

Mme Ahallouch indique que le rapport permet de clarifier utilement, notamment à l'attention des autorités locales, la question des autorisations préalables de manifester, à propos de laquelle circulent des interprétations divergentes sur le terrain. Le droit de filmer les interventions policières est désormais mieux compris, et la généralisation des caméras portées par les policiers entraîne, par effet de miroir, une tendance accrue des citoyens à filmer eux-mêmes les interventions. Le rapport de l'IFDH apporte à cet égard une clarification bienvenue.

Elle attire l'attention sur un phénomène observé au niveau local, à savoir le recours croissant à des services de gardiennage ou de maintien de l'ordre privés, parfois imposés lors de manifestations ou d'événements, y compris à de petites associations ou organisations, d'une manière qu'elle juge disproportionnée. Certaines communes envisagent elles-mêmes de recourir à des services d'ordre privés pour des événements publics et l'oratrice demande si l'Institut assure un suivi de cette évolution.

En ce qui concerne l'interfédéralisation, elle demande des précisions quant au périmètre exact de l'institution flamande compétente en matière de droits humains, s'interrogeant sur la distinction entre Région et Communauté, et conclut que les citoyens wallons, germanophones et bruxellois francophones ne bénéficient pas d'une couverture équivalente. En conséquence, certaines institutions, telles que les institutions publiques de protection de la jeunesse de la Fédération Wallonie-Bruxelles, échappent actuellement au champ d'expertise de l'Institut fédéral des droits humains. Elle pose une question sur les obstacles concrets à l'interfédéralisation, sur les raisons du blocage actuel et le moment depuis lequel l'entité flamande dispose de son propre institut.

Elle évoque ensuite les fiches thématiques communales mentionnées dans les données présentées, qu'elle juge particulièrement intéressantes, et s'interroge sur les destinataires de ces fiches et suggère qu'elles soient

aan de gemeentelijke meerderheden, maar ook aan alle gemeenteraadsleden te sturen.

Ten slotte spreekt zij haar ernstige bezorgdheid uit over de vaststellingen met betrekking tot schendingen van de beginselen van de rechtsstaat, met name wat betreft de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen en de niet-uitvoering van vonnissen. Deze verschijnselen kunnen gevolgen hebben voor de onpartijdigheid van magistraten en het vertrouwen van de burgers in het gerecht. Zij vraagt of de sprekers aan de hand van voorbeelden concreet kunnen illustreren hoe de rechtsstaat volgens hen steeds meer onder druk komt te staan.

Mevrouw Bernard stelt een reeks vragen over het activiteitenverslag 2024, voornamelijk met betrekking tot het recht om te betogen: in het verslag wordt melding gemaakt van een geleidelijke uitholling van dit recht en zij vraagt of dit geldt voor het hele grondgebied of vooral voor bepaalde gemeenten met een restrictiever beleid. Betekenen de preventieve individuele betogingsverboden volgens het Instituut een paradigmaverschuiving in de manier waarop de staat de openbare vrijheden opvat?

Het recht om politieoptreden tijdens betogingen te filmen, blijft in de praktijk kwetsbaar en zij vraagt waarom het in de praktijk moeilijk blijft om dit recht daadwerkelijk te handhaven.

Vervolgens gaat zij in op de gemeentelijke administratieve sancties: volgens de analyse van het Instituut lijken zij steeds meer te veranderen in instrumenten voor verkapte politieke repressie, in plaats van neutrale administratieve sancties die vergelijkbaar zijn met die welke worden opgelegd voor overtredingen van reglementen.

Wat de SLAPP-procedures betreft: soms worden deze procedures tegen journalisten gebruikt, met name om de publicatie van reportages te verhinderen. Spreekster vraagt of het Instituut op de hoogte is van soortgelijke situaties waarbij andere actoren betrokken zijn, bijvoorbeeld in de vakbondswereld. Zij legt een verband met het lopende debat in de Franse Gemeenschap over subsidies voor het voortgezet onderwijs en vraagt zich af of de afschaffing of vermindering van deze financiering, wanneer deze het functioneren van verenigingen concreet belemmert, kan worden gelijkgesteld met een vorm van strategische rechtszaak tegen publieke participatie.

Spreekster haalt een recent voorbeeld aan uit Luik, waar de stad had overwogen om een vergoeding van 55 euro te

transmises non seulement aux majorités communales, mais également à l'ensemble des conseillers communaux.

Enfin, elle exprime une vive préoccupation quant aux constats relatifs aux violations des principes de l'état de droit, notamment en ce qui concerne le Conseil du contentieux des étrangers et la non-exécution des jugements. Ces phénomènes risquent de se répercuter sur l'impartialité des magistrats et sur la confiance des citoyens dans la justice. Elle demande si les intervenants peuvent illustrer concrètement, à l'aide d'exemples, la manière dont l'état de droit se trouve, selon eux, de plus en plus sous pression.

Mme Bernard pose une série de questions relatives au rapport d'activités 2024, principalement en ce qui concerne le droit de manifester: le rapport mentionne une fragilisation progressive de ce droit et elle demande si ce constat s'applique à l'ensemble du territoire ou s'il concerne principalement certaines communes aux pratiques plus restrictives. Selon l'Institut, les interdictions individuelles préventives de manifester traduisent-elles un changement de paradigme dans la manière dont l'État conçoit les libertés publiques?

Concernant le droit de filmer les interventions policières lors des manifestations, ce droit demeure fragile dans la pratique et elle demande quelles sont les raisons pour lesquelles il reste difficile à faire respecter concrètement sur le terrain.

Elle aborde ensuite les sanctions administratives communales: selon l'analyse de l'Institut, celles-ci tendent-elles à devenir progressivement des instruments de répression politique déguisée, plutôt que de simples sanctions administratives neutres, comparables à celles appliquées pour des infractions de nature réglementaire.

Concernant les procédures bâillons: certaines de ces procédures ont déjà été utilisées contre des journalistes, notamment pour empêcher la publication de reportages, et l'oratrice demande si l'Institut a connaissance de situations similaires touchant d'autres acteurs, par exemple dans le milieu syndical. Elle établit un lien avec le débat en cours en Fédération Wallonie-Bruxelles sur les subventions à l'éducation permanente et se demande si la suppression ou la réduction de ces financements, lorsqu'elle empêche concrètement le fonctionnement d'associations, peuvent être assimilées à une forme de procédure bâillon.

L'oratrice évoque un exemple récent à Liège, où la ville avait envisagé d'imposer le paiement de 55 euros pour

vragen voor het houden van een betoging. Hoewel deze maatregel wegens een procedurefout werd ingetrokken, zou hij kunnen wijzen op het bestaan van restrictieve praktijken. Mevrouw Bernard vraagt wat de sprekers denken over de legitimiteit van een dergelijke maatregel.

De problematiek van de niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen werd aan de orde gesteld: welk juridisch instrument zou kunnen zorgen voor een effectieve uitvoering van deze vonnissen, aangezien boetes en dwangsommen niet het gewenste effect lijken te hebben?

Ze vraagt de sprekers om de overbrenging van gedetineerden naar derde landen in het kader van de overbevolking in gevangenissen te analyseren, een praktijk die zij steeds vaker ziet. Ze stelt zich vragen bij zowel de juridische toelaatbaarheid ervan als het bestaan van buitenlandse voorbeelden die aantonen dat het mogelijk is om de gevangenispopulatie duurzaam te verminderen met respect voor de mensenrechten.

Het lijkt erop dat het samenbrengen van de Dienst vreemdelingenzaken, het Commissariaat-generaal voor de vluchtelingen en de staatlozen, Fedasil en de RVV onder één overkoepelende instantie, namelijk de FOD Migratie, onverenigbaar is met het beginsel van de scheiding der machten. Spreekster vraagt welke alternatieven er zijn om de goede werking van de Raad te waarborgen en tegelijkertijd zijn onafhankelijkheid te behouden. Bij gebrek daaraan wil zij weten welke gevolgen een dergelijke ontwikkeling zou kunnen hebben voor het recht om gehoord te worden in asiel- en migratieprocedures.

Mevrouw Goffinet vraagt om verduidelijking over de interfederalisering, het verschil tussen de A- en B-status en de voorwaarden voor federale instellingen om de A-status te verkrijgen, waardoor het FIRM kan deelnemen aan internationale vergaderingen, met name van de Mensenrechtenraad. Zij wil weten of er, afgezien van de samenwerkingsovereenkomst, specifieke contacten bestaan tussen het FIRM en het Vlaams Mensenrechteninstituut (VMRI) en wat de aard van deze contacten is.

Wat de middelen voor justitie betreft, vraagt zij of de 0,22 % van het bbp die aan justitie wordt besteed, ook de begrotingen van de deelstaten of gemeentelijke maatregelen zoals gemeentelijke administratieve sancties (GAS) omvat, om een globaal beeld te krijgen van de beschikbare middelen. Zij vraagt zich af welke gevolgen de overdracht van bepaalde bevoegdheden aan de gemeenten heeft voor de bescherming en het behoud

pouvoir manifester. Bien que cette mesure ait été retirée pour erreur de procédure, elle pourrait révéler l'existence de pratiques restrictives et Mme Bernard sollicite l'appréciation des intervenants quant à la légitimité de ce type de dispositif.

La problématique de la non-exécution des décisions de justice a été abordée: quel instrument juridique pourrait assurer un respect effectif de ces décisions, dès lors que les amendes et les astreintes ne semblent pas produire les effets escomptés?

Elle invite les intervenants à analyser les transferts de détenus vers des pays tiers en raison de la surpopulation carcérale, pratique, selon elle, de plus en plus fréquente. Elle s'interroge tant sur leur admissibilité juridique que sur l'existence d'exemples étrangers démontrant qu'il est possible de réduire durablement la population carcérale dans le respect des droits humains.

Il semble que le regroupement de l'Office des étrangers, du Commissariat général aux réfugiés et aux apatrides, de Fedasil, du CCE sous une instance faîtière, à savoir le SPF Migration, serait incompatible avec le principe de la séparation des pouvoirs, et l'oratrice demande quelles alternatives permettraient d'assurer le bon fonctionnement du Conseil, tout en préservant son indépendance. À défaut, elle souhaite connaître les conséquences qu'une telle évolution pourrait avoir sur le droit d'être entendu dans les procédures d'asile et de migration.

Mme Goffinet demande des clarifications sur l'interfédéralisation, et la différence entre les statuts A et B, ainsi que sur les modalités d'adhésion des entités fédérées pour obtenir le statut A, permettant à l'IFDH de participer aux réunions internationales, notamment au Conseil des droits humains. Elle souhaite savoir si des contacts spécifiques existent entre l'IFDH et le *Vlaamse Mensenrechteninstituut* (VMRI), indépendamment de l'accord de coopération, et de quel type sont ces échanges.

Concernant les moyens de la justice, elle demande si les 0,22 % du PIB, consacrés à la justice, incluent les budgets des entités fédérées ou les dispositifs communaux tels que les sanctions administratives communales (SAC), pour obtenir une vision globale des moyens disponibles. Elle s'interroge sur l'impact qu'a transfert de certaines compétences aux communes sur la protection et la sauvegarde des droits humains, ainsi que sur les

van de mensenrechten, en welke aanpassingen er in de gemeentereglementen kunnen worden aangebracht om het recht om te betogen beter te reguleren.

Wat de niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen betreft: zouden er aanvullende parlementaire controlemechanismen kunnen worden ingesteld om de *follow-up* van de tenuitvoerlegging van vonnissen te verbeteren en zijn er Europese goede praktijken die als inspiratiebron kunnen dienen?

Ten slotte vraagt zij welke belangrijke signalen de wetgever in de gaten moet houden om een onomkeerbare uitholling van de rechtsstaat te voorkomen en hoe deze kan worden behouden gezien de huidige tendensen.

De heer Hitabatuma legt uit dat de politieke wil om de A-status te verkrijgen is opgenomen in het federale regeerakkoord, en in het regeerakkoord van de Vlaamse regering voor wat het Vlaams Mensenrechteninstituut (VMRI) betreft. Om deze A-status te verkrijgen moet het mandaat van de instelling echter worden verruimd, zodat het ook de bevoegdheden van de deelstaten kan opnemen, wat de situatie in de Belgische context complex maakt. Er is een samenwerkingsakkoord tussen het federale niveau en de deelstaten nodig om deze ontwikkeling te realiseren.

De meest realistische en kostenefficiënte oplossing bestaat erin de bestaande instelling te interfederaliseren, eerder dan voor elke deelstaat een afzonderlijk instituut op te richten. Er wordt regelmatig formeel en informeel overlegd met het VMRI en met andere entiteiten, met name in het kader van het Europees netwerk van nationale mensenrechteninstellingen (ENNHRI). Interfederalisering zou België ook in staat stellen om meer gewicht in de schaal te leggen op het internationale toneel, doordat het zo de A-status zou verkrijgen en toegang zou hebben tot Europese besluitvormingsinstanties.

De heer Blondel vraagt hoe de nationale mensenrechteninstellingen in andere federale staten met een vergelijkbare structuur zijn georganiseerd.

De heer Hitabatuma geeft aan dat het Zwitserse model bijzonder ver gaat, aangezien de bevoegde instelling er ook een mandaat op gemeentelijk niveau heeft, wat haar werkingsgebied aanzienlijk verruimt. Door deze organisatie kan op meerdere beleidsniveaus worden opgetreden. Wat Canada betreft, beschikt hij op dit ogenblik niet over een voldoende gedetailleerd beeld van de institutionele structuur om daaruit precieze

ajustements possibles dans les règlements communaux pour mieux encadrer le droit de manifester.

En ce qui concerne la non-exécution des décisions de justice, des mécanismes de contrôle parlementaire supplémentaires pourraient-ils être mis en place pour renforcer le suivi de l'exécution des arrêts et existent-il des bonnes pratiques européennes dont on pourrait s'inspirer?

Enfin, elle demande quels sont les signaux les plus importants auxquels le législateur devrait être attentif pour éviter une érosion irréversible de l'état de droit et comment ce dernier pourrait être préservé face aux tendances actuelles.

M. Hitabatuma explique que la volonté politique d'atteindre le statut A est inscrite dans l'accord de gouvernement fédéral, ainsi que dans l'accord du gouvernement flamand pour le *Vlaamse Mensenrechteninstituut* (VMRI). Il précise cependant que, pour obtenir ce statut A, le mandat de l'institution doit être élargi pour couvrir les compétences des entités fédérées, ce qui rend la situation complexe dans le contexte belge. Un accord de coopération entre le niveau fédéral et les entités fédérées est nécessaire pour concrétiser cette évolution.

L'option la plus réaliste et budgétairement efficace consiste à interfédéraliser l'institution existante plutôt que de créer des instituts distincts pour chaque entité fédérée. Des contacts réguliers, formels et informels, sont entretenus avec le VMRI et d'autres entités, notamment dans le cadre du Réseau européen des institutions nationales de droits humains (ENNHRI). L'interfédéralisation permettrait également à la Belgique de peser davantage sur la scène internationale, en obtenant le statut A et en ayant accès à des instances décisionnelles européennes.

M. Blondel demande comment sont structurées les institutions nationales des droits de l'homme dans d'autres États fédéraux ayant une architecture similaire.

M. Hitabatuma indique qu'en Suisse, le modèle va particulièrement loin, l'institution compétente disposant également de prérogatives au niveau communal, ce qui étend sensiblement son champ d'intervention. Cette organisation permet une action à plusieurs niveaux de pouvoir. En revanche, il précise ne pas disposer, à ce stade, d'une vision suffisamment détaillée de l'architecture institutionnelle canadienne pour en tirer des

lessen te trekken over de bevoegdheidsverdeling inzake mensenrechten.

Mevrouw Schotsmans vult aan dat er een voorbeeld bestaat in Groot-Brittannië, maar benadrukt dat het hier om een echte uitzondering gaat, die niet wenselijk is en op internationaal niveau evenmin als referentiemodel geldt. Dit land heeft drie instituten met een A-status, wat rechtstreeks verband houdt met de Goedevrijdagakkoorden die zijn gesloten in het kader van het vredesproces in Noord-Ierland. In deze specifieke context is overeengekomen om afzonderlijke mensenrechteninstellingen op te richten in Noord-Ierland, Schotland en Engeland.

Zij voegt hieraan toe dat buiten dit geval alleen Finland een vergelijkbare situatie kent, waarbij ze benadrukt dat het hier niet om een Federale Staat gaat. In Finland beschikken drie instellingen gezamenlijk over de A-status, op basis van een zeer verregaand samenwerkingsakkoord dat onder meer betrekking heeft op de organisatie, de human resources en de financiële aspecten. Ze benadrukt evenwel dat deze instellingen zeer sterk met elkaar zijn verweven, wat dit model moeilijk overdraagbaar maakt. Mevrouw Schotsmans stelt dan ook vast dat er geen duidelijk en rechtstreeks reproduceerbaar model bestaat dat als referentie kan dienen voor België. De centrale vraag betreft de keuze van het passende samenwerkingskader: hetzij een samenwerkingsakkoord tussen het federale niveau en Vlaanderen, hetzij twee afzonderlijke akkoorden, hetzij één globaal akkoord waarbij alle deelstaten, met inbegrip van Vlaanderen, zijn betrokken.

Volgens de heer Hitabatuma is het essentieel te benadrukken dat zowel om budgettaire als om praktische redenen het zeker niet de beste keuze is om in elke deelstaat een afzonderlijke mensenrechteninstelling op te richten. Hoewel in Vlaanderen reeds een instelling bestaat, zou de vermenigvuldiging van dit soort instellingen in de andere deelstaten noch financieel houdbaar, noch efficiënt zijn. Hij wijst erop dat op federaal niveau een reeds goed uitgebouwde expertise in verschillende mensenrechtendomeinen voorhanden is, die benut en verder versterkt moet worden.

Dit lijkt de meest doeltreffende en rationele aanpak. Het VMRI, dat sinds 2023 actief is, onderhoudt regelmatig contact met het FIRM, zowel formeel als informeel. Er werd onder meer samengewerkt in het kader van het Europees netwerk van nationale mensenrechteninstellingen (ENNHRI) en bij gezamenlijke werkzaamheden, met name op het vlak van de rechtsstaat. Deze samenwerking heeft ook geleid tot de gezamenlijke opstelling van bepaalde verslagen.

enseignements précis quant à la répartition des compétences en matière de droits humains.

Mme Schotsmans précise qu'il existe un exemple en Grande-Bretagne, mais souligne qu'il s'agit véritablement d'une exception, qui n'est ni souhaitable ni envisagée au niveau international. Elle précise que trois instituts y disposent d'un statut A, situation directement liée aux accords du Vendredi Saint conclus dans le cadre du processus de paix en Irlande du Nord. Dans ce contexte particulier, il a été accepté de créer des institutions de droits humains distinctes en Irlande du Nord, en Écosse et en Angleterre.

Elle ajoute qu'en dehors de ce cas, seule la Finlande présente une configuration comparable, tout en précisant qu'il ne s'agit pas d'un État fédéral. En Finlande, trois institutions disposent conjointement d'un statut A sur la base d'un accord de collaboration très poussé, couvrant notamment les aspects organisationnels, les ressources humaines et les questions financières. Elle souligne toutefois que ces institutions fonctionnent de manière étroitement intégrée, ce qui rend ce modèle difficilement transposable. Mme Schotsmans constate dès lors qu'il n'existe pas de modèle clair et directement reproductible pouvant servir de référence pour la Belgique. La question centrale réside dans le choix du cadre de coopération approprié: soit un accord de coopération entre le niveau fédéral et la Flandre, soit deux accords distincts, soit un accord unique associant l'ensemble des entités fédérées, y compris la Flandre.

M. Hitabatuma souligne qu'il lui paraît essentiel que, tant sur le plan budgétaire que d'un point de vue pratique, la piste la plus pertinente ne consiste pas à créer une institution des droits humains distincte pour chaque entité fédérée. Bien qu'une institution existe déjà du côté flamand, la multiplication d'institutions similaires dans les autres entités ne constituerait ni une option soutenable financièrement ni une solution efficiente. Il met en avant l'existence, au niveau fédéral, d'une expertise déjà bien établie dans plusieurs domaines des droits humains, qu'il conviendrait de valoriser et de renforcer.

Cette approche apparaît comme la plus efficace et la plus rationnelle. Le VMRI, actif depuis 2023, entretient des relations régulières avec l'IFDH, tant sur le plan informel que formel. Des collaborations ont notamment eu lieu dans le cadre du Réseau européen des institutions nationales des droits humains (ENNHRI), ainsi qu'à l'occasion de travaux communs, notamment en matière d'état de droit. Ces coopérations se traduisent également par l'élaboration conjointe de certains rapports.

Wat de interfederalisering in ruimere zin betreft, verduidelijkt hij dat de federale instelling beschikbaar blijft om haar expertise aan te reiken en dat er reeds contact werd opgenomen met verschillende deelstaten. Er vond reeds overleg plaats met kabinetten en minister-presidenten van de verschillende deelstaten, met uitzondering van Brussel, waarmee echter ook contact zal worden gelegd. Het doel van deze gesprekken is om de uitdagingen van de interfederalisering toe te lichten en het belang hiervan te benadrukken, aangezien het hier niet om loutere symboliek gaat.

Hij illustreert deze uitdaging aan de hand van zeer concrete internationale gevolgen. Zo kan het FIRM vanwege zijn huidige status geen deel uitmaken van de bestuursorganen van Europese netwerken zoals ENNHRI, waardoor het minder invloed kan uitoefenen op beleidskeuzes en besluitvormingsprocessen. België is een van de weinige Europese landen die nog steeds een B-status hebben, wat niet alleen een kwestie van prestige is, maar ook gevolgen heeft voor de internationale erkenning van het werk dat in België op het gebied van mensenrechten wordt verricht. Door deze situatie kan België minder invloed uitoefenen op het internationale toneel, wat een reden tot bezorgdheid vormt.

Mevrouw Baeyens gaat in op de vraag hoe de rechtsstaat in België beschermd en weerbaar gehouden kan worden. Nieuwe voorstellen van het Parlement of de administratie moeten getoetst worden aan de fundamentele beginselen van de rechtsstaat het FIRM speelt hier, via toetsing in haar adviezen, een actieve rol.

Via het werk rond administratief beheer wil het FIRM aantonen dat er gevaren kunnen bestaan voor de scheiding der machten wanneer bevoegdheden worden verplaatst. Dit is een reflex die politici moeten behouden. Wanneer er ergens problemen opduiken, is het essentieel om deze snel te corrigeren, ook al vraagt dat soms om politieke moed. Een onafhankelijke administratie blijft in dit opzicht een cruciaal punt, zowel bij de uitvoering van wetsvoorstellen als in het publieke debat.

Het belang van onafhankelijke bestuurders en institutionele controles moet voortdurend beklemtoond worden. Onafhankelijke toezichthouders en mensenrechteninstellingen moeten de dialoog met het werkveld voeren om problemen tijdig te detecteren en te signaleren. Om de onafhankelijke administratie te versterken, bevestigt zij dat er thematische fiches zijn verstuurd naar alle

S'agissant plus largement de l'interfédéralisation, il précise que l'institution fédérale demeure disponible pour apporter son expertise et qu'il a déjà pris contact avec plusieurs entités fédérées. Des rencontres ont eu lieu tant avec des cabinets qu'avec des ministres-présidents des différentes entités, à l'exception de Bruxelles, où des contacts sont toutefois également prévus. L'objectif de ces échanges est d'exposer les enjeux liés à l'interfédéralisation et d'en souligner l'importance, celle-ci ne revêtant pas un caractère purement symbolique.

Il illustre cet enjeu par des conséquences très concrètes sur le plan international. Ainsi, en raison du statut actuel, l'IFDH ne peut pas siéger dans les organes de direction de réseaux européens tels qu'ENNHRI, ce qui limite sa capacité à influencer les orientations et les processus décisionnels. La Belgique figure parmi les rares États européens disposant encore d'un statut B, situation qui n'est pas uniquement une question de prestige, mais qui affecte également la reconnaissance internationale du travail mené en Belgique en matière de droits humains. Cette situation conduit à une moindre capacité d'influence de la Belgique sur la scène internationale, ce qui constitue un élément préoccupant.

Mme Baeyens répond à la question de savoir comment protéger l'état de droit en Belgique et entretenir sa résilience. Les nouvelles propositions du Parlement ou de l'administration doivent être évaluées à l'aune des principes fondamentaux de l'état de droit. L'IFDH qui, dans ses avis, procède à une telle évaluation, peut jouer un rôle actif à cet égard.

À travers le travail sur la gestion administrative, l'IFDH entend démontrer que le transfert de compétences peut mettre en danger la séparation des pouvoirs. C'est un réflexe que les responsables politiques doivent conserver. Lorsque des problèmes surgissent quelque part, il est essentiel d'y remédier rapidement, même si cela réclame parfois du courage politique. Une administration indépendante reste un élément fondamental à cet égard, que ce soit lors de la mise en œuvre de propositions de loi ou dans le débat public.

L'importance de disposer d'administrateurs indépendants et de contrôles institutionnels doit sans cesse être rappelée. Il appartient aux instances de contrôle et aux institutions de défense des droits humains indépendantes d'entretenir le dialogue avec les acteurs de terrain afin de détecter précocement les diffficultés et de les signaler. Dans le but de renforcer l'administration indépendante,

Belgische gemeenten en gemeentesecretarissen, en dat deze publiek zijn verspreid.

Wat betreft de detentie van gevangenen in het buitenland of in derde landen, bestaat er sinds 2024 een federaal nationaal preventiemechanisme. Er worden, in samenwerking met het CTRG (CCSP) en Myria, analyses opgesteld en gepubliceerd op de website. De detentie moet altijd in overeenstemming zijn met artikel 3 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM), dat foltering en onmenselijke behandeling verbiedt: voor elke overdracht moet een voorafgaande analyse gebeuren om te garanderen dat de betrokken persoon nooit onmenselijk wordt behandeld.

Tot slot merkt mevrouw Baeyens op dat er nog veel vragen openstaan over de Belgische supervisie in buitenlandse gevangenissen, het toepasselijke recht en de fundamentele rechten van gedetineerden, zoals familiebezoek, gezondheidszorg en toegang tot een advocaat. De vraag kan gesteld worden of dergelijke maatregelen duurzaam zijn en of ze een daadwerkelijk antwoord bieden op de heersende overbevolking.

De heer Fastré gaat in op het recht om te betogen en op de beperkingen die door sommige gemeenten worden opgelegd. Hij wijst erop dat bepaalde verplichtingen, zoals het inschakelen van een private ordedienst, het afsluiten van een verzekering of de volledige financiële aansprakelijkheid van de organisatoren, aanzienlijke belemmeringen van het recht vormen. De vergoeding die in Luik moet worden betaald om te mogen betogen is een aandachtspunt dat nader moet worden onderzocht.

Het recht om politieoptredens te filmen staat onder druk, wegens de delicate afweging tussen het recht op privéleven van politieambtenaren en het recht van burgers op informatie, alsook door een gebrek aan kennis van dit recht bij de ordediensten. Er is bovendien een hiaat in de wetgeving: de in de wet opgenomen uitzondering voor journalisten om te filmen met het oog op het algemeen belang is voorbehouden aan professionele journalisten, terwijl de Europese rechtspraak ervan uitgaat dat elke burger mag filmen zolang de informatie van algemeen belang is.

Wat de gemeentelijke administratieve sancties (GAS) betreft, herinnert de heer Fastré eraan dat de FOD Binnenlandse Zaken een vijfjarenverslag voorbereidt over de toepassing van GAS en daarbij mogelijk een voorstel zal doen voor een wetgevend initiatief. Er stellen zich problemen bij de uiteenlopende toepassing van

elle rappelle que des fiches thématiques ont été envoyées à toutes les communes et à tous les secrétaires communaux de Belgique, et elles ont été distribuées dans le grand public.

Quant à l'incarcération de détenus à l'étranger ou dans des pays tiers, il existe un mécanisme fédéral de prévention depuis 2024. En collaboration avec le Conseil central de surveillance pénitentiaire (CCSP) et Myria, des analyses sont réalisées et publiées sur le site web. La détention doit toujours rester conforme à l'article 3 de la Convention européenne des droits de l'homme (CEDH), lequel interdit la torture et les traitements inhumains: tout transfert doit être précédé d'une analyse préalable visant à garantir que l'intéressé ne subira jamais de traitements inhumains.

Enfin, Mme Baeyens observe que de nombreuses questions restent ouvertes quant à la supervision belge dans les prisons étrangères, au droit applicable et aux droits fondamentaux des détenus, tels que les visites familiales, les soins de santé et l'accès à un avocat. On peut se demander si de telles mesures sont durables et si elle apportent réellement une réponse au problème de surpopulation constaté.

M. Fastré aborde la question du droit de manifester et des restrictions imposées par certaines communes. Il rappelle que certaines obligations, telles que l'engagement d'un service d'ordre privé, l'assurance ou la responsabilité financière totale des organisateurs, constituent des restrictions significatives de ce droit. Le paiement demandé à Liège pour manifester constitue un point d'attention à examiner.

Le droit de filmer les interventions de la police est fragile, en raison de la mise en balance délicate entre le droit à la vie privée des policiers et le droit à l'information des citoyens, et d'une méconnaissance de ce droit par les forces de l'ordre. Une lacune législative existe: l'exception journalistique prévue par la loi pour filmer à des fins d'intérêt général est réservée aux journalistes professionnels, alors que la jurisprudence européenne considère que tout citoyen peut filmer dès lors que l'information est d'intérêt général.

Concernant les sanctions administratives communales (SAC), M. Fastré rappelle que le SPF Intérieur prépare un rapport quinquennal sur leur application et pourrait proposer une initiative législative. Il y a des problèmes liés à l'utilisation différenciée de certaines dispositions, par exemple selon le contenu d'une affiche, la couleur

sommige bepalingen, bijvoorbeeld naargelang de inhoud van een affiche, de kleur van een vlag of de context, wat het risico inhoudt dat deze sancties evolueren tot instrumenten van indirecte repressie, eerder dan neutrale administratieve maatregelen te blijven.

De potentieel discretionaire, zelfs arbitraire bevoegdheid die voortvloeit uit zeer algemene verbodsbepalingen, kan neerkomen op het toekennen van bevoegdheden zonder voldoende waarborgen. Wat de aanbevelingen met betrekking tot de inhoud van de gemeentelijke reglementen betreft, was de algemene boodschap van het FIRM om aan te sturen op een versoepeling van de procedures, zodat ze geen doel op zich vormen, maar de uitoefening van het recht op betogen bevorderen, met redelijke termijnen voor alle partijen.

Wat het gebruik van de SLAPP-procedures betreft, geeft de heer Beys nog aan dat de voornaamste slachtoffers journalisten, activisten en burgers zijn die informatie willen verspreiden. Ook vakbondsleden kunnen worden geviseerd, met name via eenzijdige maatregelen die erop zijn gericht bepaalde collectieve acties te verbieden, een praktijk die in 2011 door het Europees Comité voor sociale rechten is veroordeeld. Deze procedures verschillen van de klassieke SLAPP-procedures, al hebben ze vergelijkbare gevolgen voor de deelname aan het openbare leven.

Voor de niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen bestaan er instrumenten voor opvolging en toezicht, zoals de opvolging door het Europees Hof voor de rechten van de mens en de jaarverslagen van het Hof van Cassatie. Er is overwogen om het Grondwettelijk Hof soortgelijke instrumenten te laten aanwenden om tekortkomingen in de wetgeving te signaleren en te controleren of de nodige maatregelen worden genomen. Overwegingen over het stelsel van staatsimmuniteiten, dat de uitvoering van dwangsommen beperkt, zullen worden opgenomen in een specifiek verslag dat in 2027 wordt verwacht en internationale vergelijkingen zal bevatten.

Voor de overbevolking in de gevangenissen is de Centrale Toezichtsraad voor het gevangeniswezen de bevoegde instelling en heeft het FIRM aanbevolen een maximale gevangeniscapaciteit (*numerus clausus*) vast te leggen, om de menselijke waardigheid te respecteren en de overbevolking in gevangenissen te voorkomen. Er moeten extra plaatsen worden gecreëerd, in plaats van alsmaar meer gevangenen samen te zetten.

Wat de middelen voor justitie betreft, is het niet zeker dat het door de Eurobarometer vermelde cijfer van 0,22 % ook het budget van de deelstaten omvat. De kern van

d'un drapeau ou le contexte, ce qui pourrait transformer ces sanctions en instruments de répression indirecte plutôt qu'en mesures administratives neutres.

Le pouvoir potentiellement discrétionnaire, voire arbitraire, conféré par des dispositions très générales d'interdiction, peut s'apparenter à un pouvoir sans garde-fou. S'agissant des recommandations relatives au contenu des règlements communaux, le message général de l'IFDH était d'encourager un assouplissement des procédures, afin qu'elles ne constituent pas une fin en soi, mais qu'elles favorisent l'exercice du droit de manifester, avec des délais raisonnables pour toutes les parties.

Concernant l'utilisation des procédures bâillons, M. Beys ajoute que les principales victimes sont les journalistes, les activistes et les citoyens souhaitant diffuser de l'information. Les syndicalistes peuvent également être visés, notamment par des actions unilatérales visant à interdire certaines actions collectives, pratiques condamnées par le Comité européen des droits sociaux en 2011. Ces procédures sont distinctes des procédures bâillons classiques, bien qu'elles aient des effets similaires sur la participation à l'espace public.

Quant à la non-exécution des décisions de justice, des instruments de suivi et de contrôle existent, tels que le suivi de la Cour européenne des droits de l'homme et les rapports annuels de la Cour de cassation. Il a été envisagé que la Cour constitutionnelle adopte des dispositions analogues pour signaler les lacunes législatives et vérifier que les mesures nécessaires soient prises. Des réflexions sur le régime des immunités de l'État, qui limitent l'exécution des astreintes, feront l'objet d'un rapport spécifique attendu en 2027, intégrant des comparaisons internationales.

S'agissant de la surpopulation carcérale, le Conseil central de surveillance pénitentiaire est l'institution compétente et l'IFDH a recommandé de définir une capacité maximale des prisons (*numerus clausus*) afin de respecter la dignité humaine et d'éviter une surcharge des établissements. Il faut créer des places plutôt que d'entasser les détenus.

Concernant les moyens de la justice, il n'est pas certain que le chiffre de 0,22 % cité par l'Eurobaromètre comprenne le budget des entités fédérées. Toutefois,

de zaak ligt echter in de internationale vergelijking: aangezien de methodologie van de Eurobarometer voor alle landen identiek is, blijkt daaruit dat België aanzienlijk onder het niveau blijft van buurlanden zoals Duitsland, Nederland en Luxemburg, wat aantoont dat het Belgische budget ontoereikend is.

In verband met de versterking van de parlementaire controlemechanismen bij niet-uitvoering van rechterlijke beslissingen beschikt de Senaat sinds de zesde Staatshervorming inderdaad niet langer over de bevoegdheid om onderzoekscommissies op te richten, maar het organiseren van hoorzittingen blijft wel degelijk mogelijk. Deze optie is bijzonder relevant voor de Senaat, aangezien deze instelling een rol speelt in de dialoog tussen de verschillende beleidsniveaus, en de problematiek van de niet-uitvoering zowel het federale niveau als de Gemeenschappen en de Gewesten aanbelangt.

Mevrouw Schotsmans voegt eraan toe dat het FIRM geen rechtstreekse bevoegdheid heeft inzake subsidies voor permanente educatie, aangezien dat een gemeenschapsbevoegdheid is. Niettemin wijst het verslag over de civiele ruimte van mensenrechtenverdedigers op de juridische en financiële druk die door het maatschappelijk middenveld wordt ervaren. Voorspelbaarheid en duurzaamheid van subsidies zijn noodzakelijke voorwaarden voor een gezonde civiele ruimte. Tot slot is het FIRM van mening dat de rechtsstaat in België wordt verzwakt door de opeenstapeling van diverse vormen van druk, die afzonderlijk soms beperkt zijn, maar die samen het hele systeem bedreigen.

Vertrouwen werd geschonken aan de rapporteurs voor het opstellen van dit verslag.

De rapporteurs, *De voorzitter,*

Fatima AHALLOUCH.
Alice BERNARD.

Vincent BLONDEL.

l'essentiel réside dans la comparaison internationale: la méthodologie de l'Eurobaromètre étant identique pour tous, elle révèle que la Belgique se situe significativement en dessous de ses voisins comme l'Allemagne, les Pays-Bas ou le Luxembourg, ce qui démontre l'insuffisance du budget belge.

Sur la question du renforcement des mécanismes de contrôle parlementaire en cas de non-exécution des décisions, le Sénat ne dispose en effet plus de la compétence de créer une commission d'enquête depuis la sixième réforme de l'État, mais l'organisation d'auditions reste tout à fait possible. Cette option est particulièrement pertinente pour le Sénat, car cette institution joue un rôle de dialogue entre les différents niveaux de pouvoir, alors que la problématique de la non-exécution touche aussi bien le niveau fédéral que les Communautés et les Régions.

Mme Schotsmans ajoute que l'IFDH n'a pas de compétence directe sur les subventions pour l'éducation permanente, celles-ci relevant du niveau communautaire. Néanmoins, le rapport sur l'espace des défenseurs des droits humains souligne les pressions juridiques et financières ressenties par la société civile. La prévisibilité et la durabilité des subventions sont des conditions nécessaires à un espace civique sain. En conclusion, l'IFDH estime que l'état de droit en Belgique est fragilisé par l'accumulation de pressions qui, bien que parfois mineures individuellement, menacent l'ensemble du système.

Confiance a été faite au rapporteuses pour la rédaction du présent rapport.

Les rapporteuses, *Le président,*

Fatima AHALLOUCH.
Alice BERNARD.

Vincent BLONDEL.

Centrale drukkerij - Imprimerie centrale